

Knihovna Vlastivědného muzea Jesenicka

03732

JESENICKO

Vlastivědný sborník

1

2 0 0 0

SJ

Pokyny pro autory

Přijímáme články zpracované na počítači v textovém editoru WORD. K disketě dodejte jeden výtisk práce pro lektorování. Rukopis musí obsahovat nezkrácené jméno a příjmení autora, český název příspěvku. U odborných článků vyžadujeme návrh českého textu resumé.

Mimořádně lze drobnosti dodat jako strojopis, text musí odpovídat úpravě rukopisu pro sazbu:

- příspěvky jsou psány po jedné straně kancelářského papíru A4
- v textu používejte kulaté závorky
- *kurzívu* označte podtržením příslušné pasáže vlnovkou, **tučné** písmo rovnou čarou
- tabulky zařadte za rukopis na zvláštních listech, označte je názvem a vysvětlivkami
- kresby musí být tuší na bílém papíře, síla čar a velikost písma musí být úměrná předpokládanému zmenšení
- fotografie musí být ostré a kontrastní (barevné i černobílé), na zadní straně je označte jménem autora, zkráceným názvem článku, číslem obrázku a popiskou
- popisky k obrázkům jsou přiloženy na zvláštním listu s označením: obr. - číslo - název

Další nezbytné pokyny:

- při psaní příspěvků je doporučeno používat poznámek (tj. číslo), jejich seznam je zařazen za příspěvek

- pravidlem zkrácené citace je úzus zavedený bibliografickou normou z r.1964, kupř.

monografie:

HOBIL, Karel - PETR, Eduard: Raná renesance. Olomouc, Academia 1999. 200 s.

periodika:

JODL, K.: Moravská renesance. Nové knihy, 14.7.1999, s.2.

PÁNEK, F.: Humanismus. ĎaS, 15, 1993, č.5, s.62.

MĚRÁK, S.: Vývoj hradní architektury. In: Archaeologia historica. Sv.16. Brno, MVS 1991, s.215-232.

- v přírodních vědách doporučujeme při citaci používat jméno autora a letopočet v závorce

- seznam literatury obsahuje jen citované práce, je-li tomu jinak, je nutno tuto skutečnost výslovně uvést

- po dohodě s redakcí je možno přijmout i celý cizojazyčný článek s českým souhrnem

- na konci příspěvku uveďte plnou adresu autora včetně akad.titulů

Zaslané příspěvky budou projednány v redakční radě, o přijetí článku bude autor vyrozuměn.

Přednostně jsou zveřejňovány práce související s programem Vlastivědného muzea Jesenicka a Státního okresního archivu v Jeseníku.

Knihovna Vlastivědného muzea Jesenicka

03732

J E S E N I C K O

Vlastivědný sborník Svazek 1

Jeseník 2000

Obsah

Úvodem.....	4
Z.Machálek: Vincenz Priessnitz - osobnost tisíciletí.....	5

Články

L.Kiss: Najslávnejší uhorský pacient V.Priessnitsa: barón Miklós Wesselényi (1796-1850).....	7
P.Szymkowicz: Polská meziválečná emigrace na Gräfenberku.....	13
M.Brachtlová: Internace řádových sester na Jesenicku (1950-1951).....	17

Drobnosti

K.Growka: Dukát v makovici věže zámku Jánský Vrch.....	25
K.Growka: Numismatické památky z kostela v Černé Vodě.....	27
M.Rychlý: Archeologické výzkumy Vlastivědné muzejní společnosti v r.1999.....	29
Priessnitzův pomník v Poznani.....	30
Maďarský pomník na Gräfenberku.....	32
Padlí v I.světové válce z Jesenicka	32
J.Knoz: Havárie letadla v Bělé-Waldenburgu.....	33
F.Lemon: Vzácný tis červený na Jesenicku.....	33

Kronika

Za Zdeňkem Brachtlem.....	35
Rok 1999 - rok Vincenze Priessnitze.....	41
Z výstav Vlastivědného muzea Jesenicka.....	43
Co přinesl čas.....	46

Literatura

Nové knihy.....	49
Jesenicko na stránkách periodik.....	52

Úvodem

Do rukou se vám dostává první číslo nového samostatného vlastivědného sborníku „Jesenicko“. Jeho vznik zdá se být přirozeným pokračováním trendu společenského vývoje na Jesenicku po listopadu 1989, který lze charakterizovat jako období snahy o výraznější osamostatnění se zdejšího společenství. Nelze si je představit bez tendencí, směřujících k sebepoznání především uvědoměním si souvislostí s nedávnou i dřívější historií kraje, ale také k lepšímu poznání jeho přírodních podmínek, do značné míry předurčujících způsob existence zdejšího osídlení.

Jesenicko, jako by odrůstalo dětským střevíčkům, chce kráčet i v tomto směru samostatněji. Tak se zrodila již počátkem roku 1999 myšlenka transformovat doposud vydávanou ročenku Vlastivědné muzejní společnosti na vlastivědný sborník Jesenicka, který by se přiřadil ke stávajícím vlastivědným periodikům na Moravě a ve Slezsku, jakými jsou namátkou Severní Morava, Jižní Morava, Střední Morava, Slovácko, Těšínsko a další. Lze se přitom opřít o šestiletou zkušenost právě s vydáváním ročenky. A protože byl rok tisíci devítistý devadesátý devátý, jak známo, rokem Priessnitzovým, není divu, že je tomuto tématu věnována převážná část tohoto sborníku.

Rád bych již nyní vyslovil poděkování všem, kteří jsou připraveni podpořit nás v našem úsilí přivést na svět dítko nikoli neduživé. Novému periodiku bych na druhou stranu rád popřál hodně spokojených čtenářů.

Ing. Petr Košacký
vedoucí redaktor

Vincenz Priessnitz - osobnost tisíciletí

**Projev MUDr. Zdeňka Machálka, člena představenstva
a generálního ředitele Priessnitzových léčebných lázní a.s.,
zahajující oslavy 200. výročí narození Vincenze Priessnitze
dne 1. října 1999**

Vážení hosté, vážení přítomní, dámy a pánové!

Možná, že se někdy stane, aby člověk byl víc než jen pouhá vzpomínka.

Lidské tělo se sice hroutí v prach, ale cosi zůstává. Jedno staré orientální přísloví praví:

Zasej myšlenku a sklidiš čin.

Zasej čin, sklidiš zvyk.

Zasej zvyk, sklidiš charakter.

Zasej charakter a sklidiš osud.

Před dvěma sty roky se narodil člověk, který víc než kdokoli jiný rozséval životodárné myšlenky. Jmenoval se Vincenz Priessnitz. Jeho životní dráha byla čímisi, co poutalo pozornost statisíců lidí. Prostý venkovský chlapec pocítil potřebu pomáhat lidem, jež postihlo jedno z možných lidských neštěstí. Nemoci a utrpení s tím spojené zaujaly mladého Priessnitze natolik, že se stal v poměrně krátké době uznávaným léčitelem. Služba nemocným utvářela jeho jedinečný charakter. Sklidil pak osud, jenž se nepodobal žádnému jinému.

Prost vzdělání a zbytečných předsudků léčil chladnou, pramenitou vodou. Osobní zkušenost s vlastním úrazem a vhodné povahové vlastnosti učinily z Vincenze Priessnitze prvotřídního specialistu. Nebyla to však jen voda, která ho proslavila po celé tehdejší Evropě. Priessnitzovo pojetí léčby bylo do té míry odlišné od klasického, že vznikl kvalitativně zcela nový přístup. Původní antická koncepce léčitelského umění byla zásadním způsobem revidována. Priessnitz odmítl roli léku jako uzdravujícího činitele a soustředil se na metodu. Je třeba postupovat ve shodě s přírodou. Člověka je nutné léčit jako celek. Jeho obranné schopnosti mají být posilovány. Trpělivost umožní nemocnému uzdravit se vlastními silami. Skutečný lékař přebývá v každém z nás.

Jazykem prostým formuloval výchozí teoretické principy, jejichž možný dosah lze zatím jen stěží odhadnout. V době, kdy uváděl své myšlenky do života, slavil kolosální úspěch. Člověk, který ve dvaceti byl nikým odnikud, stal se o něco později skutečným pojmem. Na Gräfenberku si dávala dostaveníčko aristokracie z celé Evropy. V podstatě šlo o grandiózní experiment. Je třeba značné představitosti, aby bylo pochopeno, co vše musel mladý Priessnitz podstoupit na své cestě k uznání. Prakticky bez vzdělání, v zapadlém koutě země, s holýma rukama a za pomoci obyčejné vody předvedl, jak se to dělá, když si ostatní nevědí rady. V proudech potu a studené vody se rodil gräfenberský zázrak, tak odlišný od jiných forem zázračného uzdravení. Na rozdíl od francouzských nebyla ve slezských Lurdech žádána víra, nýbrž kázeň, poctivost v přístupu, skromnost a vytrvalost. Priessnitz sám o Bohu nemluvil, o to usilovněji ho ve svých nemocných hledal. To, co skutečně uzdravuje, je neznámá, mysteriózní síla, jež musí být probuzena k životu. Modlitby, meditace a vyčkávání většinou nestačí.

Priessnitz víc než kdokoli z terapeutů před ním pochopil, jak významná je pro lidské zdraví aktivita. Uspěl, protože život v podstatě spočívá v inteligentním pohybu. Toho se jeho nemocným dostávalo často v takové míře, že jim na nic jiného nezbýval čas. Teprve medicína současnosti dospívá k poznání, že pasivita a klid na lůžku nemocným nesvědčí. Na další dva pilíře priess-

nitzovských terapií - to je stimulaci metabolických pochodů a vyvolávané vylučování odpadových a tělu škodlivých látek, zatím medicína nedosáhla.

Největší předností Priessnitzova přístupu byla jeho komplexnost. Priessnitz sám byl základním článkem léčebného systému. Kromě již zmíněných specifických přístupů a technik šlo o jedinečnou terapeutickou komunitu. Její tvůrce se svými pacienty žil. Teprve smrt ukončila víc jak tři desetiletí téměř nepřerušované služby Vincenze Priessnitze. Je třeba říct, že byl člověkem zásadovým. Ve vztahu k lidem byl jednoznačný. Nepodbízel se ani bohatým, ani chudým. Přesto, že se těšil značné popularitě a vlivu, charakterově se nezměnil. Zůstal skromným člověkem.

Jsou tři druhy povolání, která - jsou-li správně vykonávána - zaslouží si úctu. Rolník, učitel a lékař. Rolníkům náleží uznání za to, že ostatní svou prací živí. Učitelé na všech stupních odbornosti pomáhají udržovat řád věcí a mezilidských vztahů. Brání tak návratu lidstva do výchozího primitivismu. Lékaři pomáhají mírnit lidské utrpení a jsou s námi často v rozhodujících okamžicích našeho života. Je to tak, že Vincenz Priessnitz obsáhnul a svůj život naplnil všemi třemi zmíněnými profesemi. Rolníkem se narodil, lékařem se stal. Jakkoli byla jeho léčitelská činnost významná, Priessnitz - učitel je nejspíš nejsvětější stránkou jeho historického odkazu. Ta však na své otevření teprve čeká.

Téměř všechny okolnosti Priessnitzova života stojí za zevrubné zkoumání, mnohé za následování. Originalita pohledu na svět, brilantní práce s intuicí, výjimečně produktivní racionalita, samostatnost v rozhodování, vskutku nevšední vytrvalost a především principiálnost. Priessnitzův celostně racionální terapeutický přístup čeká na své znovuzrození a uvedení do života. Orientace na podporu sebeozdravných mechanismů a aktivitu nemocného se jeví být jedinou skutečně nadějnou terapeutickou doktrínou pro medicínu budoucnosti. Nelze ani přehlédnout Priessnitzův morální apel. K tomu, aby byl člověk zdravý, náleží charakter.

Dámy a pánové, vážení přítomní!

Žijeme v době, která ani zdaleka nepřipomíná vítězné ovládnutí sil přírody inteligencí člověka. Na prahu dalšího století a tisíciletí jsme konfrontováni s jevy, které už dávno měly patřit temné minulosti. Nemalá část obyvatelstva planety živoří, případně umírá v důsledku hladu. Nadále jsou muži týráni, ženy násilněny a děti se rodí do světa, ve kterém je toto vše možné. Po kolapsu neduživých ideologií zůstává koncepce osobního a skupinového blahobytu jediným skutečně nosným motivem lidské existence. Starajíc se o štěstí vlastní, šlapeme většinou po štěstí jiných. Je málo příkladů v historii, kdy toto pravidlo mělo omezenou platnost. Jedním z těch nemnoha je život a dílo Vincenze Priessnitze. Kariéra tohoto neskutečně úspěšného a přemýšlivého člověka ukazuje, že jsou cesty, které se vyhýbají krajnostem. S citem a pochopením pro lidské trápení a slabost, ale bez tolerance k projevům pokrytectví, nepoctivosti, lajdáckosti, ignorance a parazitismu. Správně sice vidíme srdcem, řídit se ale musíme rozumem. To věděl Vincenz Priessnitz velmi dobře a proto jeho pomoc bližnímu nebyla charitativní činností. Člověk musí být schopen přijmout odpovědnost za svůj osud, jinak většinou nestojí za to, aby mu bylo pomáháno. Pro skutečné uzdravení je třeba mít charakter.

Právě důraz položený na charakter člověka je to, co dnešnímu světu nejvíc chybí. Staletí míjejí a čas se ani dnes nezastaví. Brána do třetího tisíciletí je otevřena. Cesta vzhůru možná začíná pod gräfenberským kopcem. Jsme pevně přesvědčeni, že jednoho dne bude vše podtrženo, sečteno a správně vyjádřeno. Pak se Vincenzi Priessnitzovi dostane po zásluze místa, které mu v historii světového dění nepochybně náleží. Je pro nás velkou ctí a potěšením, že také my jsme svým způsobem mohli být při tom.

Děkuji Vám za pozornost.

Články

Najslávnejší uhorský pacient V. Priessnitza: barón Miklós Wesselényi (1796 - 1850)

László Kiss

Gräfenberg, vďaka pôsobeniu V. Priessnitza, sa stal v štyridsiatych rokoch 19. storočia vyhľadávaným centrom Európy, navštevované pacientmi nielen z okolitých krajín, ale aj zo Severnej Ameriky. Je pozoruhodné, že ako dlho si Gräfenberg udržal svoju spoločenskú exkluzivitu, napriek tomu, že tam chýbali takmer všetky atribúty, charakteristické pre vtedajšie kúpeľné mestá: luxusné ubytovanie, promenády, divadlo atď. Vzhľadom však na dĺžku pobytu u Priessnitza - išlo o týždne, mesiace trvajúce pobyty v Gräfenbergu - i v menej luxusných (a teda i primerane lacnejších) podmienkach, túto formu liečby si mohli dovoliť len zámožnejšie vrstvy. Aj kontingent pacientov z Uhorska sa regrutoval z predstaviteľov strednej a vysokej šľachty. Najznámejším a pravdepodobne jedným z najdlhšie v Gräfenbergu liečených pacientov bol barón Miklós (Mikuláš, Nicolaus) **Wesselényi** /*vešeléni*/.

Prípado baróna Wesselényiho je dôkazom toho, že dlhodobé pobyty v Gräfenbergu mohli mať aj inú, aj nemedicínsku indikáciu. Vysvetlením pre takmer štyri roky trvajúci (1839-1843) pobyt baróna-svetobežníka v „zapadákov“ je fakt, že pre Wesselényiho Gräfenberg bol nielen miestom liečby, ale aj miestom vyhnanstva. Aby sme lepšie pochopili príčinu a okolnosti Wesselényiho exilu, musíme si stručne popísať udalosti tzv. obdobia reforiem v Uhorsku.

Júlová revolúcia v Paríži roku 1830, povstanie šľachty v susednom Poľsku a tzv. „cholerové povstanie“ sedliakov na území východného Slovenska podnietilo k úvahám o nevyhnutnosti zmien i v Uhorsku. Na čelo reformného hnutia sa postavil bohatý magnát, zápalistý vlastenec, vzdelaný a svetaskúsený gróf **István Széchenyi** /*sečéni*/ . Jadro svojich reformných názorov publikoval už roku 1830 v diele „Hitel“ (Úver): príčinu zaostalosti svojej krajiny videl predovšetkým v nedostatku kapitálu a úveru, čo korenilo v prežitosti feudálneho monopolu pôdy a poddanských vzťahoch. Navrhoval preto oslobodiť ľud od feudálnych bremien, dať mu právo vlastníť majetok a zabezpečiť rovnosť pred zákonom. Széchenyi, ako bohatý zemepán navrhoval uskutočniť reformy výlučne zhora, teda pod vedením aristokracie a v spolupráci s viedenským dvorom. Strední statkári, zemanovia, ktorých politickou arénou boli predovšetkým stolice, súhlasili s grófom Széchenyim v neodkladnosti reforiem, ale na rozdiel od neho prvoradý cieľ videli v dosiahnutí politickej samostatnosti Uhorska.

Portrét M. Wesselényiho

K prvej zrážke stoličenej opozície s konzervatívnou aristokráciou došlo na „dlhom“ sneme (1832-1836) v Bratislave, ktorá v tomto období bola hlavným mestom Uhorska. Ako splnomocnenec neprítomnej šľachtickej sa tu po prvý raz objavuje aj budúci vodca opozície **Lajos Kossuth** /*košut*/, ktorý vydával a rozposielal do stolíc opozíčne sfarbené Snemové správy. Najvý-

raznejšími postavami sformujúcej sa opozície sa stali barón Wesselényi a básnik **Ferenc Kölcsey** /kolčej/, autor štátnej hymny Uhorska (i dnešného Maďarska). Opoziční delegáti stolic mali morálnu podporu i v radoch tzv. „snemovej mládeže“, ktorá pozorne sledovala rokovanie „diéty“ (snemu). Viedenský dvor v snahe zlomiť stále rastúcu popularitu opozičných názorov bol nútený prikročiť k represáliam: obvinil vodcov opozície z vlastizrady. Medzi zatknutými a odsúdenými bol redaktor Kossuth, vodca snemovej mládeže **László Lovassy** /lovaši/ a barón Miklós Wesselényi.

„Vlastizradný proces“ baróna Wesselényiho trval štyri roky (1835-1839) a skončil sa verdiktom súdu 31. januára 1839. Bol odsúdený na tri roky žalára, trest si začal odpykať 9. februára v Budíne (pravostranná časť dnešnej Budapešti). Odsúdenie baróna vyvolalo veľké pobúrenie najmä v Pešti. Obyvatelia mali ešte v čerstvej pamäti „povodňového lodníka“: počas veľkej povodne roku 1838 Wesselényi „vlastnoručne“ zachraňoval obeť vyčítania Dunaja. Medzi obyvateľstvom sa začala šíriť správa, že Wesselényi v žalári ťažko ochorel o hrozí mu oslepnutie. Viedenský dvor v snahe predísť prípadným demonštráciám 11. apríla povolil prerušenie odpykávania trestu na dobu šesť mesiacov a odcestovania baróna do Gräfenbergu za účelom liečby. Takto sa dostal barón Miklós Wesselényi v apríli 1839 do „starostlivosti“ V.Priessnitza.

Ale na akú chorobu vlastne trpel Wesselényi? Je to veľmi chýlostivá otázka a práve pre charakter základného ochorenia - postihnutie očí bolo len komplikáciou tejto choroby - zostala dlhé desaťročia bez odpovede. (Analogický prípad môžeme uviesť aj z českej histórie: keď koncom 19. a začiatkom 20.storočia hluchotu veľkého hudobného skladateľa Bedřicha Smetanu začali niektorí vysvetľovať ako komplikáciu pohlavnej choroby, zdvihla sa proti nim vlna odporu). Dnes však už bez obvinenia z „ubliženia na cti“ možno konštatovať, že barón Wesselényi trpel v období reforiem na „bežnú“ venerickú chorobu, na syfilis. Túto, v očiach mnohých svätokrádežnú diagnózu prvýkrát vyslovil roku 1926 vynikajúci maďarský historik medicíny, **Gyula Magyary-Kossa** /maďari-koša/ - autor päťzväzkového „*Magyar orvosí emlékek*“ (Maďarské lekárske pamiatky) - na stránkach lekárskeho časopisu. O tri roky neskôr, v II.zväzku vyššieho spomínaného diela svoje tvrdenie podložil i odbornými posudkami oftalmológa a neurológa, ktorí sa zhodli v tom, že u Wesselényiho išlo s najväčšou pravdepodobnosťou o atrófiu zrakového nervu, ako súčasť neurologickej komplikácie III.štádia syfilitického ochorenia: zápalu miechy, zvaného „tabes dorsalis“. K podobným záverom došiel i znamenitý maďarský oftalmológ a historik medicíny roku 1972, ktorý ale poznamenal: diagnóza atrófie zrakového nervu syfilitického pôvodu je postavená na základe údajov dnes už dostupných, nevieme však, či sa nenájdu v Gräfenberge také nové dokumenty, ktoré budú nás nútiť znovu sa zaoberať s chorobou baróna Wesselényiho.

Žiaľ, v Štátnom okresnom archívu v Jeseníku sa nenachádza žiadna korešpondencia baróna Wesselényiho, ani osobitné dokumenty, týkajúce sa ochorenia resp. liečby. Je pravdepodobné, že osobnú korešpondenciu si zobral so sebou, keď 24. augusta 1843 opustil Gräfenberg - už ako slobodný človek: uhorská opozícia už roku 1840 vybojovala amnestiu pre odsúdených, včítane Wesselényiho. Ako z časových údajov vidieť, Wesselényi zostal ešte tri roky v Gräfenbergu, teraz už nie ako exulant, ale ako pacient. Pritom si bol vedomý závažnosti svojho zdravotného stavu. V júli 1841 takto píše svojmu priateľovi, F.Deákovi: „*Asi pred mesiacom som mal krízy a bol som posiaty, najmä na nohách asi s päťdesiatimi drobnými - väčšími vredmi. Kým tieto krízy a vandrovanie chorobných látok v mojom tele trvajú, trvá i pravdepodobnosť, že choroba napadne najslabšiu časť môjho tela, totiž ešte žijúcu, ale tak dráždivú a oslabenú vetvu nervus opticus*

(zrakového nervu), ale vtedy slepota bude nevyhnutelná“. Citát svedčí o tom, že Priessnitz liečil aj baróna svojou paušálnou metódou, cieľom ktorej bolo vyvolanie tzv. kríz: odstránenie „chorobných látok“ z organizmu. Za zvlášť účinné považoval najmä kožné krízy s vyrážkami, vredmi, ktoré vznikli pravdepodobne z macerácie kože potnými kúrami a nosením vlhkých obkladov.

Je pravdepodobné, že vzťah pacienta (baróna) a liečiteľa (Priessnitza) nebol vždy bez konfliktov. Je známe totiž, že Wesselényi už pred príchodom do Gräfenbergu bol prívržencom homeopatie, čiže liečebnej metódy, pri ktorej sa podávali minimálne dávky tých liečív, ktoré vo väčších dávkach spôsobujú u zdravého človeka príznaky, aké má liečená choroba. Jeden z vedúcich uhorských homeopatov, **dr. Attomyr** navštívil Wesselényiho v Gräfenbergu. Jeho chorobu, včítane očných príznakov považoval za prejav „obštrukcie zlatej žily“ a naordinoval mu množstvo liekov. Priessnitz samozrejme prísne zakázal barónovi tieto lieky užívať.

Keď nemal „krízy“ a cítil sa pomerne dobre, bol barón Wesselényi aktívnym účastníkom života osady Frývaldov (dnes Jeseník), kde bol ubytovaný v dome pod číslom 143. Už v roku svojho príchodu založil tu záhradu, neskoršie známu ako Wesselényiho záhrada. Inicioval zbierku medzi uhorskými pacientmi na sochu „železného leva“, symbolu prírodnej sily. Socha, autorom ktorej bol mníchovský sochár Ludwig von Schwanthaler, bola venovaná „vďačnými Maďarmi“ Priessnitzovi. Na podstavci sochy je báseň, autorom ktorej na žiadosť Wesselényiho bol jeden z najväčších maďarských básnikov, **Mihály Vörösmarty** a vo voľnom preklade znie takto:

*Človek začal opovrhať nápojom, spoločným so zvermi
V dôsledku tejto pýchy stal sa chorľavým a starým
Priessnitz vrátil vode jej prastarú silu
A v tejto prastarej sile obnoví sa aj ľudský rod.*

Wesselényi bol iniciátorom aj zbierky na vybudovanie vodovodu vo Frývaldove roku 1840. Nielenže sám prispel peknou sumou do zbierky, ale bol organizátorom aj manuálnych prác. Svoju - napriek progredujúcej chorobe - ešte stále obdivovanú telesnú silu využil aj 9. decembra 1841, keď vo Frývaldove vypukol požiar. „Všade pomáhal a zachraňoval, ako pri povodni roku 1838 v Pešti.“

Je pozoruhodné, že napriek progredujúcim zrakovým ťažkostiam, Wesselényi počas pobytu v Gräfenbergu bol aktívny aj ako spisovateľ. Svoje literárne schopnosti dokázal už roku 1833 vydaním knihy pod názvom „*Balítéletekrol*“ (O predpojatostiach). V knihe, ktorá je jedným z vrcholných dielov reformného obdobia v Uhorsku, vodca opozície podal „diagnózu“ o tých predsudkoch, ktorých „liečbou“ bude možné napredovanie.

Roky, ktoré barón strávil v Gräfenbergu, boli najlepšie roky Priessnitza: ročne sa u neho vystriedali stovky pacientov. Wesselényi mal teda možnosť i v exile stretávať sa s predstaviteľmi rôznych národností Rakúska a vypočuť ich názory. „Plodom“ aj týchto debát bol rukopis knihy, ktorá vyšla ešte počas pobytu Wesselényiho v Gräfenbergu v máji 1843 v Lipsku pod názvom „*Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*“ (Výzva vo veci uhorskej a slovanskej národnosti). Svoje myšlienky Wesselényi zhrnul do šesťbodového návrhu - bol by mohol slúžiť ako základ pre prvú zákonnú národnostnú normu v Uhorsku - podstatou ktorého bolo slobodné užívanie materinského jazyka všade a pre všetky národnosti, sankcionovanie národnostného štvania, úcta a ochrana národnostných špecifik a slobodné disponovanie s materiálnymi a duševnými statkami bez ohľadu na národnosť. Žiaľ, napriek tomu, že kniha vyšla i v nemčine, nevyvolala

takmer žiaden ohlas.

Štvorročný liečebný pobyt u Priessnitzza rozhodným spôsobom pozmenil aj rodinný život baróna. Vo Frývaldove sa zoznámil so 14 ročnou dcérou tamajšieho tkáča, s **Annou Luxovou**. Barón mal vtedy 45 rokov a mal za sebou búrlivý život aristokrata - sveto-bežníka, ktorý už vo veku 21 rokov sa nakazil spomínaným syfilisom. Nielen pre Kettnera roku 1900, ale aj pre dnešného človeka je záhadou „ako mohla vzniknúť láska medzi nimi“. Faktom však zostáva, že po odchode Wesselényiho z Gräfenbergu mladučka Anna ho sledovala do Sedmohradska, na prastaré panstvo Wesselényiovcov a v novembri 1845 stala sa manželkou baróna. Porodila mu dvoch synov. Barón vtedy bol už úplne slepý a najväčšou jeho podporou zostala prostá dcérka ľudu, nešľachtického pôvodu a preto dlho ignorovaná grófkami a barónkami Sedmohradska a Uhorska.

Wesselényi sa ešte raz vrátil do Gräfenbergu. V pohnutých mesiacoch uhorskej revolúcie hľadal pokoj pre seba i pre svoju rodinu v rodisku svojej manželky. Od 8. septembra 1848 do 14. apríla 1850 žili Wesselényiovcovia vo Frývaldove. Po „ukľudnení“ pomerov v Uhorsku rozhodli sa vrátiť domov. Cestou Wesselényi prechladol, dostal zápal pľúc a 21. apríla 1850 v Pešti zomrel. Nemat ešte ani 55 rokov.

Priessnitzova vodoliečba sa tešila veľkej obľube aj v uhorskej časti Habsburskej monarchie, o čom svedčí nielen pozoruhodný počet uhorských pacientov v Gräfenbergu, ale aj zakladanie vodoliečebných ústavov „podľa gräfenbergskeho vzoru“ v Uhorsku. K tejto popularite v nemalej miere prispieval i príklad „povodňového lodníka“, baróna Miklósa Wesselényiho - najslávnejšieho uhorského pacienta V. Priessnitzza. Z príležitosti 150. výročia jeho úmrtia venujme minútku ticha jeho pamiatke aj v Jeseníku.

S Z Ó Z A T

A'

MAGYAR ÉS SZLÁV NEMZETISÉG'

ÜGYÉBEN.

B. WESSELÉNYI MIKLÓSTÓL.

LIPCSÉBEN,

WIGAND OTTÓNÁL.

1843.

Wesselényiho kniha „Výzva vo veci uhorskej a slovanskej národnosti“

POZNÁMKY

1. MAGYARY-KOSSA, Gyula: Wesselényi Miklós megvakulása. Orvosi Hetilab, 70, 1926, s.879-882.
2. Týž: Wesselényi Miklós megvakulása. In: Magyar orvosi emlékek. II.zvázok. Budapest 1929, s.134-141.
3. BÍRÓ, Imre: Wesselényi Miklós szembaja és megvakulása. Orvosi Hetilab, 113, 1972, s.2231-2235.
4. List riaditeľky SOkA v Jeseníku autorovi zo dňa 13.10.1998.
5. MAGYARY-KOSSA, Gyula: Wesselényi Miklós megvakulása. Orvosi Hetilab, 70, 1926, s.879-882.
6. SAJNER, J. - KRÍŽEK, V.: Vincenc Priessnitz a terapie. Praktický lékař, 62, 1982, s.260-261.
7. KETTNER, Adolf: Die freiwaldauer Weberstochter und Ungars Regulus. Schlesischen Zeitung, 17.7.1900.
8. KISS, László: Vodoliečebné ústavy podľa gräfenbergského vzoru v 30-tych a 40-tych rokov 19.storočia v Uhorsku. In: Vincenz Priessnitz (1799-1851). Almanach k 200. výročí narodení. Jeseník 1999, s.48-54.

Zusammenfassung

Der berühmteste ungarische Patient von V.Priessnitz - Baron Miklós Wesselényi (1796-1850)

Als Vertreter der ungarischen Opposition wurde er im Jahre 1839 aus dem Gefängnis entlassen, um in Gräfenberg geheilt werden zu können. Er litt an den Folgen einer venerischen Krankheit. Während seines dreijährigen Aufenthaltes gliederte er sich in das gesellschaftliche Leben der Stadt ein. Er legte hier einen Garten an, initiierte den Bau der städtischen Wasserleitung und die Errichtung des Ungarischen Denkmals. Es entstand hier auch ein leider nicht genügend gewürdigtes Buch über die Nationalitätenpolitik in Ungarn (Leipzig 1843). Seine Ehefrau Anna Lux, die aus Freiwaldau stammte, folgte ihm nach Ungarn. Mit seiner ganzen Familie suchte er im Jahre 1848 während der in Ungarn ausgebrochenen Revolution Zuflucht in Freiwaldau. Nach zwei Jahren kehrte er nach Ungarn zurück. Wir gedenken seines 150. Todestages.

Polská meziválečná emigrace na Gräfenberku

Paweł Szymkowicz

V roce 1999 jsme si připomínali dvousté výročí narození V. Priessnitze, zakladatele lázní Gräfenberk. V druhé polovině 19.století to bylo velmi oblíbené místo odpočinku mnohých významných osobností z celé Evropy. Přijížděli sem lázeňští hosté z Uher, Rakouska, Německa, Francie, Ruska i Polska, jež bylo právě zabráno mocnostmi, a z mnoha jiných evropských států a dokonce i z Ameriky. K nejvýznamnějším hostům patřil ruský spisovatel N.V.Gogol, který se dočkal na Gräfenberku i vlastní pamětní desky. Rovněž Poláci, odpočívající v Jeseníku, hlavně účastníci právě ukončených národních povstání, nechali zhotovit na upomínku svého pobytu speciální pomník představující orla - symbol své neexistující vlasti.

Nemnoho lidí však ví, že rovněž v tomto století, již v samostatném, suverénním Polsku, byli Poláci častými hosty na Gräfenberku. Mezi nimi bylo i několik významných politiků. Bohužel, politické osudy Polska způsobily, že nejčastěji tam pobývali ne z vlastní vůle, ale podobně jako povstalci byli nuceni emigrovat. Můžeme konstatovat, že skutečný „nájezd“ polských politiků na Gräfenberk začal v 30.letech. Souviselo to s politickou situací v Polsku po tzv.květnovém převratu Pilsudského v roce 1926. Vlády tzv. „sanace“ (ozdravení), které dopustily pozatýkáni čelných politiků opozice a jejich uvěznění v Brestu, je v konečném důsledku přinutily k opuštění země více či méně legálním způsobem. Emigrovat do Francie, Švýcarska a hlavně Československa museli např. bývalí polští premiéři Władysław Sikorski, Ignacy Paderewski a trojnásobný předseda vlády Wincenty Witos a rovněž takové osobnosti polské politické scény jako Wojciech Korfanty, vůdce III.slezského povstání, a Józef Haller, generál polské armády ve Francii za 1.světové války.

Agrárnický předák **Wincenty Witos**, zakladatel Polské lidové strany, emigroval v roce 1933. Nejprve pobýval v Praze a později v Rožnově p.R. na Moravě. Hlavně z jeho deníků se můžeme dozvědět o předválečných setkáních polské opozice na Gräfenberku. Výběr tohoto místa byl dán osobou jednoho z lídrů opozice **Hermana Liebermana**, který se jezdil léčit do Jeseníku až z Paříže. Lieberman byl před 1.světovou válkou poslancem rakouského parlamentu. Během války bojoval v Polské legii. Od získání samostatnosti do doby emigrace (1933) byl poslancem Sejmu za Polskou socialistickou stranu, v níž plnil funkci zástupce předsedy Ústředního výkonného výboru. Byl odpůrcem Pilsudského diktatury, i když Polská socialistická strana podpořila květnový převrat. Po začátku 2.světové války emigroval do Anglie, kde byl zvolen místopředsedou emigrační Národní rady - náhražky parlamentu. V roce 1940 se stal ministrem spravedlnosti v emigrační vládě gen.Sikorského.

Lieberman poprvé pozval Witose do jesenických lázní v březnu 1936. „... *Jel jsem autem zapůjčeným od p.Vencela (poslanec československé agrární strany - pozn.aut.). Téměř od Opavy na západ je kraj osídlen Němci. Na prostoru mnoha kilometrů se rozprostírají nádherné lesy, které patří, jak jsem byl informován, nějakému německému rytířskému řádu. Okolí hor je ještě pokryto sněhem a někde jinde je již zaseto.*“ Nevěděl určitě, že „nějaký“ řád Německých rytířů je velmi dobře znám z polské historie. Křížáci sem přišli po pruském holdování v roce 1528. Ty, kteří odmítli přejít k luteránství, císař usadil na bruntálském panství, kde žili do roku 1938.

V Jeseníku čekala Witose dvě překvapení. Nejprve byl dokonale prohlédnut vedoucím lázní dr.Reinholdem, který si za to nenechal zaplatit, a za druhé ho Lieberman představil velkému polskému básníkovi **Julianu Tuwimovi**, který právě pobýval v Jeseníku. Autor „*Polských květů*“,

Lázeňský list Gräfenberk-Fryvaldou

Kurliste

Gräfenberg - Freivaldou

Číslo Nummer	Přihlášen dne: Angemeldet am:	Jméno a stav p. t. lázeňských hostů Name und Charakter der P. T. Kurgäste	Obvyklé přebývání Gewöhnlicher Aufenthaltort	Bydlí zde Wohnt hier	Počet osob Personenzahl
657	20. Jänner	Frau Else Dowig, Arztfrau mit J. Andree, Architektenfrau	Danzig	Prießnitz-Sanat.	2
658	"	Frau Aurelia Fuchs	Petrouti, Rum.	"	1
659	"	Herr Alexander Haas, Direktor	Praha	"	1
660	"	Herr Dr. Maximilian Korf, Arzt mit Frau	Johannisbad	"	2
661	"	Pan Dr. Vojtěch Korfanty, spisovatel	Praha	"	1
662	"	Pan Witold Korfanty, student	Katowice	"	1
663	"	Frau Rose Müller	Warszawa	"	1
664	"	Herr Henryk Müller, Dipl.-Ing., Fabrikdirektor	Warszawa	"	1
665	"	Herr Moriz Scherbak, Kaufmann	Brünn	"	1
666	"	Pan Witos Wincenty, sedlák	Witoslawice	"	1
667	"	Herr Arnold Zimmer, Fabrikant mit Frau Ada	Aussig a E.	San. Sudetenhof	2
668	"	Pani Taňa Nová, soukromnice	Praha	Prießnitz-Sanat.	1
669	21. Jänner	Frau Alice Nossen, Arztschwester			1

Oznámení o příchodu W. Witos na Gräfenberk

všeobecně považovaný za stoupence sanace, nyní nařikal nad vládnoucím systémem v zemi. Witos to shrnul s typickou „sedláckou“ upřímností: „Tuwim tvrdil, když mě vítal, že je velmi dojat a plivá si do ksichtu za spolupráci s vůdci sanace, ačkoliv to více vyplynulo z jeho pijáctví než z oddanosti k nim. Nyní je bere čert a on si plivá do ksichtu a stydí se za tu minulost. Zvláštní lidé.“

Witos pobyl v Jeseníku jen jeden den. Podruhé přijel do lázni 19. ledna 1937, aby se nechal prohlédnout tamními lékaři, když se cítil ne právě nejlépe. Po základních vyšetřeních, hlavně pomocí rentgenu, se potvrdilo, že vůdce polských agrárníků má zdravé srdce, ale přivodil si plicní katar. Podle názoru lékařů to mělo být následkem zápalu plic, který prodělal, aniž o tom věděl. Na zpáteční cestu se Witos vydal přes Německo, čili přes Glucholazy. „...Dal se se mnou do řeči český průvodčí. Je Slezanem, na velmi moudrého nevypadal. Německým železničářům, s nimiž přichází do styku, dával nejlepší vysvědčení co do solidnosti a slušnosti. Za to s lítostí, a dokonce s rozhořčením hovořil o polských železničářích. Oni, Češi, s nimi žili, jak nejlépe lze. Zvali je k sobě, společně pili a hostili se. Poláci jezdili „načerno“ do Moravské Ostravy a jiných měst, oni do Polska. Najednou začala nějaká divná nenávisť. Ti samí lidé se nyní neznají a nenávidí je více než Němce a přitom jsou osobně velmi nesolidní.“ vzpomínal v deníku, s čím se mu svěřil český železničář. Na Gräfenberk se Witos vrátil již o měsíc později, a to dvakrát. 6. února přijel společně se **Stanislawem Kotem**, profesorem Jagellonské univerzity, který byl, podobně jako Witos, členem vedení lidové strany. V letech 1941-1942, během tzv. „odchodu“ armády gen. Anderse ze Sovětského svazu do Persie, byl polským velvyslancem v Moskvě a v letech 1945-1947 v Římě, kde zůstal v emigraci. O dva dny později přijel z Varšavy **Zdzislaw Grabski**, syn bývalého premiéra, tvůrce velmi zdařilé peněžní reformy (zavedením zlatého místo dosavadní marky). Witos, stejně jako i Kot, ale neměli důvěru k úmyslům jeho návštěvy. Jeden ze známých lékařů je totiž varoval před tajemnou rolí mladého Grabského. Naopak syn W. Korfanta řekl dříve Witosovi, že „... na sanační vládě Grabski nadává více než nejzarytější opozičníci“. Prof. Kot slíbil, že při osobní

rozmluvě s ním se pokusí rozpoznat jeho úmysly. Tato událost svědčí o nezdravé atmosféře, plné podezřívání, v níž museli polští emigranti žít. Během následujících vyšetření znovu oznámili Witosovi, že prodělal zápal plic, což potvrdili i jiní lékaři. Jeho organismus byl velmi vyčerpaný, a to vyžadovalo systematickou léčbu. „Zkušeni říkají, že tamní lékaři, ačkoliv jsou slušní, snaží se tak léčit, aby měli pořádko na práci. A hlavně ne vyléčit!“ vzpomínal s jízlivostí Witos. 15. února 1937 se podrobil dalšímu vyšetření, která potvrdila značnou nápravu stavu plic, ale na druhé straně se prokázaly problémy s chodidly. Doporučili mu okamžitou návštěvu lékaře, co již neměl v úmyslu i se zřetelem k citelné bolesti při chůzi.

19. února navštívili Witose v Jeseníku **Władysław Kiernik** a **Kazimierz Bagiński**. Společně vypracovali dopis prezídiu Ústředního výkonného výboru lidové strany, v jehož čele stál Maciej Rataj. W. Kiernik plnil ve vládě Witose v roce 1923 funkci ministra vnitra. Během okupace byl jedním z vůdců ilegální lidové strany a po válce byl v letech 1945-1947 ministrem veřejné správy. K. Bagiński byl během 1. světové války členem Polské vojenské organizace, v letech 1919-1930 poslancem Sejmu. Proti politice sanace spoluzorganizoval s dalšími dvěma stranami blok centrolevice. Obvinil Piłsudského vládu z ničení demokracie, za což byl uvězněn v Brestu a odsouzen na dva roky vězení. Od roku 1942 pracoval jako jeden z článků ústředního aparátu ilegálního lidového odboje, odsud byl nominován, podobně jako Lieberman, do Rady národní jednoty. V červenci 1944 se ujal funkce ředitele oddělení vnitřních věcí Úřadu vlády. Později byl zástupcem předsedy Rady národní jednoty. V březnu 1945 byl uvězněn Sověty a stejně jako jiní představitelé protikomunistického polského podzemí byl odvezen do Moskvy. Ve známém procesu se 16 obžalovanými byl odsouzen na jeden rok.

O několik dní později přijel do Jeseníku za účelem prodiskutování některých věcí další emigrant z doby sanace **Karol Popiel**. Tento politik, bývalý voják Polských legií, spoluzakladatel pravicové Národní dělnické strany a posel Sejmu v letech 1922-1927, byl aktivním členem centrolevice. Během války byl členem emigrační vlády, v níž po smrti Liebermana plnil funkci ministra spravedlnosti. Po válce stál v čele Strany práce, v roce 1947 opět emigroval, tentokrát do USA. Není potvrzené, ale lze připustit, že v této době pobýval v Jeseníku i **Stanisław Mikołajczyk**, pozdější premiér emigrační vlády a předseda Polské lidové strany - jediné polské politické strany, která do roku 1947 tvořila opozici vůči komunistům. V březnu 1937 navštívil Liebermana na Gräfenberku český politik a diplomat Jan Masaryk, který si - na politika až otevřeně - stěžoval na polskou zahraniční politiku ministra Becka.

Přesně o rok později v polovině ledna 1938 přijeli na rozhovory do Jeseníku **Norbert Barlicki** a **Stanisław Dubois**. Oba byli svázáni s levým křídlem Polské socialistické strany. Během okupace byli zatčeni a zahynuli v koncentračním táboře Osvětim. Naposledy byl Wincenty Witos v jeseníckých lázních v únoru 1938. Tentokrát přijel výlučně jen v politických záležitostech. Poněvadž jeho pobyt připadl na dobu nedlouho po německém anšlusu Rakouska, je jasné, že v tomto případě se hlavním tématem rozhovorů s Liebermanem staly mezinárodní události. Zamýšleli se hlavně nad dalšími kroky Hitlera a s tím spojeným stanoviskem Francie. Zatím nevyvolává pochybnosti, že ve 30. letech byly lázně Gräfenberk u Jeseníku jedním z významných míst setkávání polských opozičních politiků. Je rovněž jasné, že vlastně tam vznikla a rozvíjela se pozdější křesťanskodemokratická Fronta Morges (název byl odvozen od švýcarského sídla Paderewského), politické uskupení centristických politiků, jež vzniklo oficiálně z iniciativy gen. W. Sikorského a I. Paderewského. Poněvadž myšlenky Fronty Morges sehrály značnou roli v emigrační vládě gen. Sikorského, můžeme říci, celkem ne bez nadsázky, že její kořeny sahají až do lázní v Jeseníku.

LITERATURA

ALBERT, Andrzej: Najnowsza historia Polski 1914-1993, Londyn 1994.

TRAPL, Miloš: Polští političtí emigranti v lázních Gräfenberku ve třicátých letech 20.století. Severní Morava, 1992, sv.63, s.43-45.

WITOS, Wincenty: Moja tulaczka. Pamiętnik, Warszawa 1967.

Z polštiny přeložil K.Growka.

Zusammenfassung

Die polnische Emigration in der Zwischenkriegszeit in Gräfenberg

In den 30-er Jahren des 20.Jh.s waren viele polnische Politiker nach dem Putsch von Pilsudski zur Emigration gezwungen. Unter ihnen auch der Ministerpräsident W.Witos, der im Jahre 1936 der Einladung der Abgeordneten H.Liebermann gefolgt war. Ein zweites Mal kam Witos im Jahre 1937 zu einem Kuraufenthalt und zu politischen Gesprächen nach Gräfenberg. Er traf hier auch u.a. mit J.Masaryk zusammen. Zuletzt hielt er sich hier im Jahre 1938 auf. Aufgrund dieser Gespräche entstand die politische Gruppierung christlich-demokratischer Politiker "Fronta Morges", die die polnische Exilregierung beeinflusste.

Internace řádových sester na Jesenicku (1950 - 1951)

Michaela Brachtlová

Začátek padesátých let nebyl pro nikoho v tomto státě jednoduchý. Pro mnohé, kteří se stali „nepřáteli státu“, znamenal rozsáhlé ztráty na majetku a kvalitě života. Komunistická ideologie přesto nevzala a nemohla vzít to, co je lidem společné - víru. Víru v lepší budoucnost, víru v mír, v sebe nebo v Boha. Pro komunistickou stranu se „konečné řešení“ náboženství, tohoto nadnárodního, neuchopitelného a rozumem nepochopitelného fenoménu, stalo jednou z hlavních priorit. Náboženství a hlavně jeho nástroj - církve - tak snadno mohly získat statut nepřítele číslo jedna. Pokusíme se to dokázat na Jesenicku, které sehrálo v těchto procesech neblahou roli.

1. Poválečná katolická církev

Bilance dvouletého zápasu komunistické moci s církví po roce 1948 nebyla valná. Pro ideology, úředníky a Státní bezpečnost zůstávala církev nadále velkou neznámou. Přestože pod vlivem soustavné ateistické propagandy a strachu o existenci ztratilo mnoho lidí víru, ještě více jich zlhostejnělo a kostely se značně vyprázdnily, zůstávala církev, viděno zvenčí, početným, dobře organizovaným a disciplinovaným celkem, který žil nepochopitelným vnitřním životem. Podle soudobé literatury a výkladu církevních dějin byla komunistická strana vedena snahou, viděno autokratickým myšlením a ideologií komunistů, zasadit církvi co nejvíce bolestivých ran, aby

- a) „náboženské a církevní otázky nestály v popředí a nenarušovaly jednotu lidu“,
- b) „nemohla poražená buržoazie s pomocí církve pokračovat ve svém boji“,
- c) „socialistické přeměny po Únoru citelně postihly vykořisťovatelské postavení církve.“

Po tomto výčtu možných příčin nepřátelského postoje se zdá, že teprve c) je správné: vždyť podle údajů historiků měla po válce církev na 300 000 ha církevních velkostatků. Majetek církve musel v rozvráceném Československu koncem 40. let tedy nutně budít kořistnický zájem mocipánů. Vše bylo ovšem dokonale maskováno rouškou národních zájmů a podporou „široké“ veřejnosti. O tom nás může přesvědčit např. výzva „občanů okresu jesenického bez rozdílu stranické příslušnosti, kteří žádají, aby církevní statek a lesy tak zvaného Komorního ředitelství v Javorníku bylo převzato státem, resp. aby menší celky byly přičleněny k obcím, nebo dány k užívání jednotlivcům novým českým a slovenským osidlencům, kteří již v okrese hospodaří a nebo teprve přibudou....Důvod, že to byl církevní majetek a jen proto, že má nadále zůstat církvi je v naprostém rozporu nejen se zásadami naší národní revoluce, ale také se zásadou našeho socialistického vývoje podle hesla - půda patří těm, kdo na ní pracují.“ Úspěch měli - odhlédneme-li od strachu, který působil nejvíce - zejména u lidí, jejichž víra se opírala o vnější projevy náboženského citění. Jako iluzorní se ukázaly snahy odtrhnout církev od Říma. Oddanost velkého počtu katolíků, včetně kněží, Římu byla pro nepřátele církve překvapující.

Proto se KSČ a jí řízená státní moc rozhodla k dramatickému zásahu, k likvidaci tradiční části církevní struktury - klášterů a jejich osazenstva.

2. Likvidace klášterů

V noci 10. dubna 1950 byly domy všech mužských řeholí obstoupeny bezpečnostními orgány a všichni členové řeholí odvezeni násilím, jen s malým kufříkem osobních potřeb, do několika starých opuštěných klášterů. Všechn jejich majetek připadl státu a spravovali jej tzv. „zmocnění“. Byla to akce VK (vyklizení klášterů).

Výsledek první etapy akce VK podnítl komunistické vedení státu k zákrokům i proti ženským řádům. Církevní šestka návrh na vyklizení ženských klášterů (VŽK) projednala již 3. března 1950. 17. dubna 1950 bylo této církevní šestce uloženo, aby navrhla pozvolné a pokud možno dobrovolné soustředění jeptišek a jejich pracovního využití. Jedním z naléhavých úkolů bylo hledat vhodné rozsáhlé objekty z dřívějších dob, nyní neobydlené, aby v nich mohlo být umístěno 200-300 osob. 3. května na urychlené řešení reorganizace ženských řádů naléhal Čepička, tehdy už ministr národní obrany. Hlavním důvodem tohoto spěchu byly požadavky armády na řádové budovy. První etapa centralizace jeptišek byla provedena jen pro tento účel. Konkrétní plán na provedení akce VŽK předložil Státní úřad pro věci církevní (SÚC) vedení KSČ koncem srpna 1950. Mezitím už bylo 616 sester vystěhováno z těch církevních objektů, které požadovalo ministerstvo obrany pro své účely. Předsednictvo ÚV KSČ schválilo podrobný plán 28. srpna, když už akce probíhala. Tento údaj dokazuje nařízení SÚC z 26. července 1950 o vyklizení ženského kláštera v Sušici, které bylo směřováno České katolické charitě a dále pak ONV v Jeseníku k rukám církevního tajemníka: „*V rámci uvolnění některých objektů ženských klášterů, je nutné přestěhovati osoby a zařízení kláštera Chudých školských sester de Notre Dame ze Sušice a to řeholnice do Bílé Vody a Zlatých Hor a přestárlé chovance ústavu do Kladna. Pověřuji Vás provedením tohoto přemístění. Za ministra je podepsána dr. Tauerová.*“¹⁰ Tři dny před tímto srpnovým výnosem informoval Slánský krajské výbory KSČ o reorganizaci ženských řádů a ukládal jim, aby se podílely na akci, která přispěje k odstranění vlivu klerikální reakce. Za zmínku rovněž stojí citace z dopisu ÚV KSČ vedoucím tajemníkům krajských výborů KSČ z 25.8.1950: „*Jednou z posledních zbraní reakční hierarchie zůstávají některé ženské řády, které přijímají úlohu soustředěných mužských řádů a snaží se dále o zneklidňování věřících. Četné kláštery ženských řádů jsou nevyužity, zatímco nemáme dost objektů pro školy a nemocnice. Aby bylo zabráněno takové reakční činnosti a aby byly lépe využity klášterní budovy, přikročíme nyní k reorganizaci ženských řádů. Připravovaná opatření mají značný význam. Na jedné straně jimi paralyzujeme nebezpečnou zbraň klerikální reakce, na druhé straně se bude reakce snažit využít jich proti našemu státnímu zřízení a rozeštvat věřící. Proto je třeba připravit a provádět tato opatření s největší péčí.*“

Celková bilance soustřeďování řeholnic, ukončeného v listopadu 1950, je následující: ze všech řeholnic, jichž bylo kolem 10 000¹¹, bylo v první etapě (26.7.-15.8.) v součinnosti s armádou přemístěno 289 řádových sester z deseti budov. V druhé etapě (28.8.-28.9.) bylo 4073 řeholnic svezeno z 339 objektů do 33 středisek. V další etapě pak bylo z těchto středisek 2000 řeholnic převedeno do průmyslu. Uvolněné budovy dostala armáda a jiné státní instituce. Celkem bylo likvidováno kolem 720 ženských klášterů. Orgány moci nepostupovaly všude stejně. Někde se chovali příslušníci různých složek ministerstva vnitra brutálně, jinde plnili rozkaz neochotně a relativně slušně. Stalo se, že upozornili sestry předem, aby měly čas připravit se k přesunu. Ve všech případech dostaly sestry možnost vyhnout se internaci prohlášením, že se vrátí do civilního života. Není známo, že by to některá učinila. Také později docházelo k rozchodu s řeholní

komunitou jen zřídka, a to většinou ze zdravotních nebo rodinných důvodů (opatrování rodičů). Nikdy se nepodařilo přimět řeholnice, aby odložily hábity a chodily v civilu.

Záměrem lidově demokratického státu bylo odstranit sestry i z nemocnic a různých sociálních a charitativních zařízení. Ředitelé nemocnic, ústavů, domovů, lékaři, veřejnost se tomu pocho-pitelně bránila. Podle publicisty Vaška se je podařilo uhájit jen tam, kde za ně nebyla náhrada, kam nikdo nechtěl. Tak například Školské sestry de Notre Dame se udržely ve státních službách na školách pro hluchoněmé v Praze Smíchově do října 1955, v Hoříčkách u České Skalice a v Čes-kých Budějovicích ještě o rok déle. Sestry z nemocnic byly soustředěny až v roce 1952.

Řádové sestry ovšem pracovaly v nejrůznějších dobročinných institucích při České katolické charitě. Rok 1950 znamenal těžký zásah do její činnosti akcí VŽK. Byly zničeny hlavně ty kongregace, které se zabývaly školskou činností a výchovou mládeže. Sestry byly násilně depor-továny ze svých domovů a byla jim přikázána práce ponejvíce v textilních továrnách. Provedením akce VŽK ztratila Charita prakticky všechny své dětské domovy. Podle vzpomínek pátera Máry, někdejšího ředitele České katolické charity, z května 1968, zůstalo Charitě již jen 108 ústavů. Byly to převážně domovy pro zaopatření starých občanů, zvláště těch, kteří byli trvale upoutáni na lůžku, ústavy pro tělesně a duševně postižené, dospělé a děti. Tedy ústavy s nejnáročnější sociální péčí. Později k nim přibýly ústavy pro zaopatření starých řeholnic a kněží.

Bílá Voda - internační klášter v budově bývalého piaristického gymnázia

3. Průběh internace řádových sester na Jeseníku

„Na pondělí 25. 9. byly svolány všechny vyšší představené do Prahy na Státní ústav pro věci církevní a tam jim bylo úředně sděleno, že dojde ke stěhování a soustředění sester a předložen seznam řeholních domů, o které se bude jednat. Žádný protest nepomůže, může jen zhoršit situaci. A ještě týž den, než se představené vrátily domů, přišly do určených domů několikačlenné komise a předložily sestrám písemně rozhodnutí ze SÚC v Praze, datované 21.9. 1950, aby se 28.9.1950 připravily ke stěhování. Sestry se nesměly s nikým stýkat, ani vycházet z domu a balily se v přítomnosti a za dozoru člena komise většinou se jednalo o přímo určené zmocněnce. Sestry si směly vzít s sebou jen osobní věci, postele a nejn nutnější nábytek. Odjezd byl stanoven na 4 hod. ráno, aby jejich odjezd nebudil pozornost obyvatelstva.“¹ Modelovým příkladem může být vyklizení kláštera Sester sv. Karla Boromejského v Žulové, čp. 197 (okres Jeseník, kraj Olomouc). Zmocněnkyní provedení tohoto úkolu byla ustanovena v zastoupení Náboženského fondu Jarmila Kaňáková ze Žulové, která byla vybrána SÚC v srpnu roku 1950. Ji bylo adresováno 21.9. 1950 tajné nařízení o vyklizení kláštera, spolu s pokyny pro zmocněnkyně Náboženského fondu: „Aby byly všechny řeholnice zaměstnány užitečnou prací, aby bylo účelně využito klášterních budov a aby bylo zabráněno rozvratné činnosti některých řeholnic, přistupujeme k určité reorganizaci ženských řádů. Především mají být soustředěny do menšího počtu klášterů řeholnice, které dosud nepracují. Některé kláštery budou při tom vyklizeny. K provedení tohoto přesídlení jsme vybrali pro každý klášter jednu zmocněnkyni, která v zastoupení Náboženského fondu dohlédne na to, aby přestěhování bylo provedeno plánovitě, nerušeně a včas. Vás jsme vybrali, aby jste provedla přesídlení řeholnic z kláštera v Žulové čp. 197 do kláštera téhož řádu ve Vidnavě v..... Klášter navštívíte dne 25.IX.1950 a přesídlení bude provedeno dne....V příloze 1. je Váš pověřovací dekret, dále je přiložena zpráva o situaci v klášteře, 2. Pokyn pro přepravu řeholnic, 3. Arch pro soupis klášterního majetku, 4. A konečně dopis SÚC pro představenou kláštera.“² Z dokumentu se dále dozvídáme modelový průběh vystěhování takového kláštera: „Úkoly prvního dne: 1. Ihned po poradě na SÚC odjedete na ONV..... a vyhledáte předsedu ONV a církevního tajemníka, kteří jsou již o Vašem příjezdu zpraveni. Společně s předsedou ONV se odeberete do určeného kláštera. Dáte se zavést k představené kláštera, které předáte dopis SÚC a předložíte ji k nahlédnutí svůj dekret.“ Tento materiál se rovněž zmiňuje o odměně za provedení tohoto úkolu: „Vaše odměna bude stanovena dodatečně zvláštním výnosem.“³ Jak již bylo zmíněno, proběhla akce vystěhování z domovských klášterů patrně ve 4 hod. ráno, aby nebudila pozornost veřejnosti. Ovšem jak se dozvídáme v práci sestry Karmely: „Přes všechnu ostražitost však odchod sester nezůstal utajený. Ve Strážnici, když sestry vincentky odjížděly, bylo plné náměstí lidí: mužů, žen i dětí modlili se růženec a plakali. I s ostatními sestrami se lidé loučili aspoň máváním na dálku a se slzami v očích.“ Přes veškerou pečlivost probíhající internace dokládají archivní materiály i určité faux pas v průběhu akce. Dokládá to např. zpráva pro OCT v Jeseníku z 8. září 1950: „Podle sdělení z Ostravy, byl při stěhování řeholnic minulý týden jeden transport, určený pro Zlaté Hory, odeslán omylem do Albrechtic a teprve odtud přijel do Zlatých Hor. Prosím, aby vyšetřil (OCT) zda tato zpráva se zakládá na pravdě a o který transport šlo. Prosím, abys mi zprávu zaslal obratem, poněvadž ji potřebuji k zodpovězení jednoho dotazu. Za ministra Dr. Havelka, náměstek ministra.“ Dále v tomto fondu nacházíme zápis o hledaných řeholnicích.

V Bílé Vodě se na svátek sv. Václava 28. září 1950 ocitlo 143 sester:

- Sestry Cyrilometodějské : těch bylo nejvíc a byly nejmladší (většinou to byly katechetky) - celkem 47 - Stará Boleslav (3), Bystrc u Brna (4), Prostějov (9), Zábřeh (5), Karlovy Vary (8), Mariánské Lázně (6), Litoměřice (12). Jedna těžce nemocná řeholnice (s. Metodějka) zůstala v nemocnici v Litoměřicích a 1 sestra (s. Alma) byla 26.9. 1950 odsouzena k 8 letům vězení, že se s dětmi ve škole pomodlila Otčenáš za uvězněného kněze (pro číhošský zázrak).

- Dcery křesťanské lásky (původní sestry vincentky): Boskovice, Frýdlant, Svitávky - celkem 17 sester.

- Sestry sv. Vincence: Kroměříž, Strážnice, Zdounky - celkem 15 sester.

- Karmelitky Božského srdce Páně (české národnosti) z Krupky - 10 sester.

- Školské sestry de N D. - slavkovské: Slavkov u Brna, Břest, Krnov, Těšany u Sokolnic - 40 sester.

- Školské sestry de N D. - horažďovické: Březnice u Zlína, Zášová u Val. Meziříčí - 17 sester.

První čtyři kongregace byly umístěny do prvního poschodí piaristické koleje v Bílé Vodě, školské sestry částečně, pokud pro ně nedostačovaly místnosti v jejich klášteře, v budově č. 60 a 74, kde byli umístěni, jak praví farní kronika Bílé Vody „debilní hoši a muži“.

Sestry při pobožnosti před klášteřem (50. léta)

„První přijely do Bílé Vody sestry ze Zábřehu. Měly to nejbliže. Byly překvapeny svým ubohým budoucím bydlištěm, ale utěšily se myšlenkou, že Bůh o nich ví, že se o ně postará a hned se daly do práce, aby alespoň to nejnужnější uklidily, než přijdou další sestry. Zařízení bylo více než ubohé. Několik dní před příjezdem sester byly místnosti budovy, z velké části neobydlené, vyklizeny z nejhrubší špíny a nashromážděného haraburdí vyčištěny. ...Studna byla pro celý dům jen jedna, vodou se však muselo šetřit na vaření, na úklid a umývání se nosila voda z potoka. Ještě dopoledne přijely sestry z Bystrce a Prostějova, Školské sestry de N.D., pak sestry vincentky, odpoledne sáňkou 2 těžce nemocné sestry z Litoměřic a kolem půlnoci sestry CM z Mar. Lázní a Karlových Varů a teprve druhý den ráno 10 sester z Litoměřic

a 10 karmelitek z Krupky. Tento autobus se opozdil, protože se zastavoval pro karmelitky... a do Litoměřic dojel až v 10 hodin. ...V horách však šofér v noci zabloudil, takže do Bílé Vody se dostaly sestry až ráno. Tím bylo ukončeno svízelné cestování do Bílé Vody.“⁴¹

První noci v takovýchto centralizačních kláštřech byly zřejmě kritické. Podle pokynů zmocněnkyním Náboženského fondu si směly řeholnice zabalit a vzít sebou: potraviny, osobní potřeby, šatstvo, obuv, textilie všeho druhu, lůžkoviny, kuchyňské zařízení, nádobí, šicí stroje..., chyběl ovšem rozměrnější nábytek, o převozu zařízení kuchyně, prádelny a topiva měl rozhodnout církevní tajemník po dohodě s církevním oddělením KNV, tedy po provedení soustředění řeholnic. Není divu, že podle sestry Karmely byla opravdu první noc pro sestry kritická, „nebylo dovoleno vzít si s sebou postele a neměly na čem spát. Sestry tedy posrážely k sobě několik postelí, zabalily se do dek a jedna vedle druhé se naskládaly na „soustředěné postele“. Teprve druhý a třetí den byly jednotlivým kongregacím rozděleny pokoje, dodány i chybějící postele a sestry mohly začít svůj normální komunitní život.“

Od 1. ledna byla ustanovena jako zmocněnkyně referentka nad sestrami v Bílé Vodě Štěpánka Brožová z církevního oddělení ONV Jeseník. Vydávala sestrám propustky na jízdy k lékaři, na nákupy mimo Bílou Vodu apod. V roce 1951 nastalo třídění soustředěných sester podle věku a jejich zařazování do různých pracovních oborů. Mladé sestry byly určeny do továren, kde nebylo dost pracovních sil. Byly to hlavně továrny na textil, na výrobu punčoch, oděvní průmysl a konzervárny ovoce a zeleniny. „A tak v měsíci srpnu nastal zde velký přesun sester. Část školských sester s debilními chovanci přemístěna do Opavy, část do Javorníku a to ze všech zde umístěných kongregací, kde pracovaly jako dělnice Prostějovských oděvních závodů.“⁴² SÚC byla Bílá Voda vyhrazena výhradně pro sestry starší 60 let a mladší, trvale nemocné a práce neschopné. V důsledku nového třídění došlo k novému stěhování různých řádů a kongregací, které skončilo podle údajů farní kroniky v Bílé Vodě 1. 12. 1951. Tak vznikl v Bílé Vodě nový ústav řádových sester, který SÚC byl předán České katolické charitě v Praze.

Na závěr citujme z poněkud pozdějšího dokumentu, ze zprávy církevního tajemníka pro církevní oddělení KNV, z 8.8.1954:

„V celém zřízení se mi nelíbí velmi mnoho věcí. Kláštery ve Vidnavě a v Bílé Vodě mají charakter zaopatřovacích ústavů a klášter v Javorníku dokonce charakter soustředovacího střediska, ale to, co nyní zjišťuji, opravňuje mne k tomu, abych tyto ústavy nepovažoval za ústavy v pravém slova smyslu, ale spíše za holubníky. Řeholnice můžeme přece řadit mezi nejreakčnější živel. Jsou sice formálně soustředěny, vyrvány z prostředí, kde dříve reakčně působily, ale ústavní zřízení jim dovoluje zajižděti do původních sídlišť a udržovati spojení nejen s reakcí původních sídlišť, dokonce navíc spolupracovati i s reakcí v přikázaném sídlišti a při cestách pracovati agitačně ve vlacích, v čekárnách a vesměs všude....Ani já nemám v úmyslu omezovati řeholnice v jejich občanských právech, ale mám za to že pokud bydlí v ústavech, musí se podříditi všem ústavním pravidlům, pokud ovšem byla nějaká pravidla pro zaopatřovací ústav Charity vydána.“⁴³

Závěr

Čtyřicet let vlády jedné strany i se všemi jejími důsledky ovšem neznamenal konec existence řeholního života. V současné době je již možné říci, že jediným výsledkem komunistické zvůle se paradoxně stalo ideové i lidské stmelení církve, které pomohlo k jejímu přežití do dnešní doby.

POZNÁMKY

1. VAŠKO, V.: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II. Praha 1990, s. 178-179.
2. Kol. autorů: Náboženství v dějinách i v současnosti. Praha 1961, s. 369-370.
3. Tamtéž, s.369.
4. O církevní statky v Javorníku. Hraničář, 14. 2. 1948, nestr.
5. VAŠKO, opak.cit., s. 178-179.
6. KAPLAN, K.: Stát a církev v Československu 1948-1953. Brno 1993, s. 120-121.
7. Zvlášť vhodné pro soustředování řeholníků a řeholnic se jim zdály velké kláštery v pohraničních oblastech Čech: Broumov, Želiv, Bohosudov, Osek u Duchcova, a Slezska: Bílá Voda u Javorníka, Vidnava, Javorník, Štampolec u Opavy, Králíky.
8. Podle šetření Kaplana se toto nařízení objevilo ve fondu 02/1 (schůze 17.4.1950) archivu ÚV KSČ a ve fondu Gottwald, IV/3, č.6 (schůze církevní 6 3.5.1950) archivu ÚML.
9. Státní úřad pro věci církevní (SÚC) měl především dbát o to, „Aby se církevní a náboženský život rozvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidové demokratického zřízení, a zajistit tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.“ Do rozsahu jeho působnosti náležely zejména: „normotvorná, řídicí a dozorní činnost ve všech věcech církevních a náboženských: správní věci církví, náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí, fondů, řeholí a klášterů, jakož i jejich věci hospodářské a finanční...“ V krajích a okresech vykonávaly působnost ve věcech církevních a náboženských příslušné krajské a okresní výbory a byly podřízeny SÚC.
10. KAPLAN, opak.cit., s. 120-121.
11. SOKA v Jeseníku, fond ONV, K 293, inv. č. 176. Fond obsahuje rovněž nařízení o vyklizení i pro kláštery v Bystřici nad Úhlavou, Horažďovicích a Českých Budějovicích (ty i do Javorníka).
12. KAPLAN, citace z archivního materiálu fondu 02/1, schůze 14.7. 1950, 28.8.1950, fond D, dopis 25.8.1950.
13. Údaje o celkovém počtu se liší. Soustředěna do internačních domů a klášterů byla více než polovina.
14. KAPLAN, informace z archivního materiálu udávají v roce 1948 - 12 095 řeholnic, údaje podle SÚC z roku 1950-9748 v nemocnicích. A ÚML, fond církev, sv. 3, Zprávy SÚC č. 39, 7.-20.10.1950.
15. VAŠKO, opak.cit., s. 191.
16. Tamtéž, s.191.
17. Život sester byl trvalou službou Bohu a bližnímu, zejména na úseku školském a výchovném, zdravotním a sociálním. O jejich obětavosti se vyprávějí legendy. Méně se dnes u nás ví o jejich profesionalitě. Byly mezi nimi absolventky zdravotních škol, učitelských ústavů, filozofických fakult, doktorky přírodních věd, lékařky, psychologičky, právničky, komerční inženýrky. Prosté či vzdělané, neštítily se žádné práce. Školské sestry nebyly jimi jen ty, které to měly v názvu řádu či kongregace spravovaly mateřské, obecné a měšťanské školy, obchodní školy, gymnázia, učitelské ústavy, školy a jazykové kurzy, hudební, pro ženská povolání. Klášterní školy byly soukromé s právem veřejnosti. Stát na ně nepřispíval. Finance na jejich udržování se získávaly z darů a z výnosů penzionátů, zřizovaných u klášterů pro studentky církevních i státních škol. Poprvé přišly sestry o většinu svých škol za německé okupace v protektorátě. Učitelky se tehdy přeškolily na zdravotnice.
18. VAŠKO, s. 189-190.
19. Tamtéž, s. 189-190. Zápis z konference ČKCH z 9.5.1968.
20. Tyto vzpomínky jsem převzala z rukopisné práce řeholní sestry kongregace Sestry sv. Cyrila a Metoděje (Cyrilky) Karmely Dubravové, která patrně v 80. letech posbírala výpovědi sester (i jiných řádů) a shromáždila spolu s historickými fakty do práce: „Bílá Voda ve Slezsku. Perla Jesenícka.“
21. SOKA v Jeseníku, fond ONV, K 293, inv. č. 176.
22. Tamtéž.
23. SOKA v Jeseníku, fond ONV, K 293, inv. č. 176.
24. DUBRAVOVÁ, K.: „Bílá Voda ve Slezsku. Perla Jesenícka.“ Rukopis.
25. Tamtéž.
26. SOKA v Jeseníku, fond ONV, K 290, inv. č. 172.

Zusammenfassung

Die Internierung von Ordensschwestern in der Region Jeseník (1950-1951)

Die Kirche wurde in der kommunistischen Tschechoslowakei, sowohl wegen der Größe ihres Besitzes als auch wegen ihres Glaubens, zum öffentlichen Feind deklariert. Die kommunistische Partei und die Staatsmacht entschieden sich deshalb, die Klöster als traditionellen Bestandteil der römisch-katholischen Kirche zu liquidieren. Im Jahre 1950 wurden 720 Frauenklöster geschlossen und etwa 6 000 Ordensschwestern in Internierungslagern untergebracht. Man beseitigte vorrangig die Kongregationen, die sich der Erziehung von Jugendlichen widmeten. Zum bekanntesten Internierungsort wurde das Kloster in Weißwasser (Bílá Voda), ein ehemaliges Piaristen-Kollegium, in das am 28.9.1950 143 Schwestern deportiert wurden. Im Laufe des Jahres verteilte man die Schwestern auch nach Jauernig (Javorník) und Weidenau (Vidnava). Die 40-jährige Regierung der KPTsch vermochte jedoch nicht, dem Ordensleben Einhalt zu gebieten.

Drobnosti

Dukát v makovici věže zámku Jánský Vrch

V doposud nezpracované pozůstalosti archiváře dr. Rudolfa Zuberu ve Státním okresním archivu v Jeseníku lze nalézt spoustu materiálu, který nebyl ještě využit k publikačním záměrům. Mj.se zde nacházejí písemné poznámky **Maxe Müllera**, důchodního biskupského úřadu a purkrabího na Jánském Vrchu v letech 1927-1939. Ve své funkci se věnoval i vlastivědné činnosti, podporoval i zřízení zámeckého muzea. Do odsunu r.1946 odcházel těžce, v novém domově ve městě Vainingen a.d.Enz napsal v letech 1950-1954 dějiny zámku Jánský Vrch a autorsky se podílel na vlastivědné knize „*Jauernig und das Jauerniger Ländchen*“.

V měsících květnu a červnu 1930 probíhaly rozsáhlé stavební práce na zámku, mezi jinými oprava věže. Při ní byla 8.května sňata makovice, otevřena a protokolárně byl prozkoumán její obsah. Přítomni byli městský kronikář Dr.Adolf Paupie, Max Müller, zapisovatel Rudolf Hofmann, vrátný Johann Heilmann, klempířský mistr Otto Wolf a jeho tři pomocníci. Byly zde nalezeny dvě pocínované kazety v zrezavělém stavu. Malá kazeta obsahovala dva dopisy, jeden z 26.5.1897 od Josefa Reitmeinaera a druhý z 31.5.1897 napsaný vrátným Theodorem Kunzem. Ve velké kazetě byla nalezena kovová deska z jedné strany měděná s nápisem „*Franz Pohler, klempířský mistr, syn Casp.Pohlera, pokrýl věž a 29.5.1859 makovici zasadil.*“ Na druhé straně je v mosazné ploše nápis „*Aloys Utner, tesařský mistr, provedl v roce 1859 při opravě věže nutné tesařské práce.*“ Dvě olověné schránky o velikosti 46x18, 45x17,7 cm skrývaly depot mincí rozdělený do papírových obálek podle let, kdy zde byly postupně ukládány.

První obálka s nápisem „Anno 1800“ obsahovala

27 mincí, přičemž převládá konvolut 16 kusů pruských mincí z časového rozpětí 1770-1797 převážně drobného, tedy oběžného charakteru (např. fenik, grešle, groš, 1/24 tolaru). Vymykají se pouze mariánský dvougroš 1681 a neurčená stříbrná mince. Čtyřmi mincemi je zastoupeno Polsko, Sasko a Braunschweig (1708-1794). Zbývajících sedm mincí je rakouských z doby vlády Marie Terezie (krejcar 1761 a neurčitelná měděná mince), Josefa II. (krejcar 1790) a Františka II. (od půlkrejcaru po 12krejcar) - jeho 6krejcar z roku 1800 je mincí nejmladší a dokládá dobu uložení. Jsou zde i dvě devocionálie (přívěšek a křížek s perlami). Tento depot je spíše dílem náhody než pečlivého výběru mincí.

Druhá obálka bez datace byla evidentně uložena v r.1852, obsahuje až na jednu výjimku (polský 10groš 1839) jen mince rakouské, počínaje krejcarem Josefa II.(1790), přes drobné ražby Františka II. (3krejcar 1800, krejcar 1812, 1816, 3krejcar 1826, 20krejcar 1835), po sadu platidel nového vládnoucího císaře Františka Josefa I. (6 a 10krejcar 1849 a sada od 1/4 po 3krejcar 1851). Těchto 17 mincí přece jen svědčí o konsolidaci Rakouska v myslích jeho obyvatel: nepostrádáme zde mince Pruska. Z měnového pohledu zde převažuje oběživo počátku vlády Františka Josefa I. Právě mince starší proveniencie byly stále v oběhu, protože po revoluční krizi roku 1848, kdy lidé tezaurovali mince pro hodnotu jejich kovu, byl nedostatek drobných mincí. Nahrazovaly je papírové nouzovky a doražba mincí z roku 1816. Teprve až v roce 1851 byly vyraženy nové mince Františka Josefa I.

Zde se uložiteli tohoto konvolutu podařilo vystihnout charakter doby. O jeho cílevědomosti svědčí i papírová obálka s nápisem „*Anno 1852 von*

Seiner Eminenz“. Je tím myšlen dar nedávno jmenovaného **kardinála Melchiora sv. pána z Diepenbrocku**, vratislavského biskupa (v letech 1845-1853). V obálce se našly dvě reprezentativní mince: zlatý dukát a stříbrný půltolar vratislavského biskupa Josefa Kristiána knížete Hohenlohe-Waldenburg-Bartenstein z roku 1796. Jde vlastně o poslední mince vratislavských biskupů jako světských knížat a držitelů mincovního práva, následující biskupové se museli spokojit jen s vydáváním pamětních medailí. Třetí ražbou v obálce byla stříbrná pamětní medaile papeže Pia IX. vydaná v šestém roce jeho pontifikátu 1851 s motivem mostu Albano et Aricia Ponte.

Papírovou obálku datovanou rokem 1897 doprovodil text, že konvolut mincí zde byl uložen 31.května při nutném obnovení císařské věžní žerdi.

Bylo zde vloženo 9 mincí převážně rakouské měny od krejcaru po zlatník v časovém rozpětí 1854-1881 a 5 mincí korunové měny od 1 haléře po 1 korunu v rozpětí 1893-1895.

Komise, která vyhotovila protokol, udělala pamětní zápis na pergamen, který spolu se stávajícími dokumenty a mincemi vložila 13.června 1930 zpět do makovice. Jako upomínku na svou dobu zde uložili 7 československých mincí od 5haléře po stříbrnou desetikorunu (1928) v časovém rozpětí 1921-1930. Pečlivost vyhotoveného seznamu mincí, byl bez numismaticky nutných údajů, např. mincovních značek, nám mohla pomoci ukázat běh dějin nejen na javornickém zámku.

Květoslav Grouka

POZNÁMKY

1. O něm bližší: PACHL, Hans: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Regensburg 1983, s.248.
2. Dr.Paupie o tom provedl zápis v městské kronice, dnes uložené v SOkA Jeseník.
3. Je to již druhá mince tohoto biskupa deponovaná ve věžní makovici na Jeseníku. Viz Vzácný půltolar z kostelní věže. Numismatické listy, 1995, č.3, s.74.

Reprodukce pohlednice z roku 1930 s mincemi uloženými do věže

Numismatické památky z kostela v Černé Vodě

V září 1999 probíhaly opravy věže kostela Narození P.Marie v Černé Vodě na Jesenícku. Při nich byla v makovici nalezena plechová schránka v podobě válce o rozměrech 15x30 cm s písemným materiálem. Byla svolána komise v čele s farářem M.Kadlecem a starostou obce A.Mičákem, dále v ní byli zástupci dodavatelské firmy Zetos, biskupství ostravsko-opavského, děkanátu a farníků. Po otevření a prohlédnutí materiálu byl pořízen protokol a vše bylo předáno ke zdokumentování Státnímu okresnímu archivu v Jeníku za přítomnosti úředníků regionálního rozvoje Okresního úřadu a novinářů.

Farní kostel v Černé Vodě patří ke stavbám josefinské éry, kdy císař zmírňoval drastické zásahy do církevního života řádů a klášterů zřizováním lokálií a dotovanou výstavbou nových kostelů. Černá Voda byla původně přífařena až do r.1785 k sousední Staré Červené Vodě, kdy byla zřízena lokálie. Protože v té době v obci dnešní kostel ještě nestál, první bohoslužba byla sloužena 4.3.1785 kaplanem Ignázem Linkem v kapli zámku rodu Mikuschů. Z nařízení c.k.gubernia ze dne 20.12.1786 bylo rozhodnuto o výstavbě kostela, kaplanky, školy a hřbitova na vybraném pozemku o výměře tří korců. Se stavbou bylo započato 18.4.1787 a dokončena byla již následující roku. Nový kostel byl 14.9.1788 zasvěcen Panně Marii a byla v něm sloužena první mše. Rok po jeho dokončení bylo k němu přifařeno Staré Podhradí. Stavba kostela je dílem zednického mistra Rösnera, který se však svého díla nezhostil právě nejlépe, neboť při dokončování stavby došlo k neštěstí, když se zřítla klenba a lehce zranila stavební dělníky.

V r.1811 přešel patronát nad kostelem od náboženského fondu na hraběte ze Šternberka, majitele statku v Dolní Červené Vodě. V r.1843 byla zdejší lokálie povýšena na farnost, prvním farářem se stal **Josef Schwach**. V r.1849 se zjistilo velké poškození krytiny věže, ovšem patron kostela neměl pro takový finanční výdaj velkého porozumění. Po sporech, které rozhodovalo ministerstvo ve Vídni, měl hrabě Šternberk uhradit jen řemeslné práce, ostatní občané. Obec však, po proběhlé politické a hospodářské krizi let 1848/49, byla velmi chudá. Proto se úspěšně obrátila s žádostí o půjčku 500 zlatých přímo na nového císaře Františka Josefa I. Teprve tehdy mohla být oprava (výměna krovů) v r.1856 zahájena. Spo-

lečnými silami faráře a věřících byla uspořádána sbírka na pozlacení makovice a kříže, která vynesla 80 zlatých. V neděli 23.8.1856 sejmuli tesaři kříž s makovicí a všichni se těšili, že najdou nějaké dokumenty. Nestalo se tak, farář Schwach vyjmenovává jen prach, špinu, brouky a motýly.

Makovice s křížem byly zatepla pozlaceny u oceláře Baucha ve Vidnavě a 14.9.1856 byly stavbyvedoucím Grögrem usazeny zpět. Farář Schwach zde vložil pamětní zápis, v němž upozornil na mnoho neštěstí, která přinesla revoluce 1848, ale též na zvýšení daní, hnilobu brambor, málo úrodné roky a umírání lidí hladem. Součástí archiválií, tj.pamětních zápisů, byl i soubor mincí a mincovních poukázek. Jejich analýza prokázala převahu cílevědomého výběru jednotlivých exemplářů se snahou ukázat dění v monarchii a peněžnictví, které se dotýkalo každého obyvatele obce a farnosti.

První tři stříbrné mince jsou ahistorické a zjevně nepocházejí ani z doby výstavby kostela: groš 1543 pruského knížete Alberta Braniborského ražený v Královci s dobovým ouškem, groš Ferdinanda II. 1625 z Kutné Hory minemistra Š.Hözlzla a groš 1629 ražený M.Fellnerem ve Vídni. Otřelý 3 krejcar 1821 Františka II. z pražské mincovny příliš nejde dohromady z čerstvě raženými vídeňskými měďáky - 1/2 a 1 krejcarem 1816. Teprve stříbrný 6 krejcar 1848 A a soubor mincovních poukázek mají výpočetní hodnotu. Jsou dokladem o měnovém vývoji v revolučních letech 1848/49. Lidé ze strachu před měnovým úpadkem předkládali bankovky emisní bance k výměně za stříbrné mince, které tezaurovali pro hodnotu kovu. Nedostatek mincí v oběhu vedl k urychlenému tisku bankovky v hodnotě 1 zlatý (1.5.1848). Tato bankovka však byla půlena (2x30 krejcarů) a čtvrcena (4 x 15 krejcarů). Takový 15 krejcar se zde nachází.

Postupně však mizely z oběhu i měděné mince. Obec, obchodníci a podnikatelé na to reagovali vydáváním nouzových peněz. Protože zákazy jejich oběhu nepomáhaly, stát na to reagoval vydáním vlastních mincovních poukázek c.k. Hlavního mincovního úřadu ve Vídni v hodnotách 6 a 10 krejcarů. Do konce r.1849 jich bylo v oběhu za 3,5 mil.zlatých. Vzhledem k tomu, že nalezený 6 krejcar je rovněž půlen, lze takto ještě předpokládat měnovou nouzi. Výměna poukázek za mince měla proběhnout do

Kostel v Černé Vodě. Foto Jesenický týdeník - Tomáš Vlazlo

konce r.1851, ale protáhla se až do r.1856, kdy končí konvenční měna a nastupuje měna rakouská, založená mj. na desetinném systému. Nový rakouský císař František Josef I. musel nejprve sáhnout k ražbě měděných mincí z r.1816, teprve r.1851 vydal své vlastní - zde deponované 1/4, 1/2, 1, 2 a 3 krejcar z vídeňské mincovny. Tento depot byl do věže uložen 14.9.1856.

Vzhledem k tomu, že střecha kostela byla pokryta šindelem, bylo nutné jej po čase vyměnit. Farář **Robert Rotter** se 3.3.1885 obrátil se žádostí o pomoc na vratislavského biskupa dr.Roberta Herzoga, jehož byl žákem a byl jím osobně také vysvěcen. Biskup poskytl 1000 zlatých na pokrytí střechy břidlicí. Pokrývačské práce trvaly od 12. do 27.června 1885. Kříž s makovicí byly přeleštěny a do „makovice byla dána krabice se 6 stříbrnými a 7 měděnými mincemi, 5 řetězů z peněz, ještě dobře zachované dopisy faráře Josefa Schwacheho, k tomu jsem ještě přidal dokumenty a mince, které jsou nyní platné v Rakousku-Uhersku v počtu 17 kusů. K přiloženým stříbrňákům

jsou i papírové peníze v tomto roce platné.“

Dne 9.7.1885 zde tedy byly vloženy následující mince dokumentující jednak rakouskou měnu: 5/10 kr. 1866A, 4 kr. 1860A, 5 kr. 1858A, 10 kr. 1858A, 1/4 zl. 1858A a jednak rakousko-uherský dualismus: rakouský 1 kr.1879, 10 kr.1872, 20 kr.1870 a 1 zl.1885 a uherský 1 kr. 1881, 10 kr. 1869 a 20 kr.1869.

Překvapením byl soubor mincí Německého císařství za panování Wilhelma I.: 1 pf. 1874A, 2 pf.1874A, 5 pf. 1876J, 10 pf.1873A, 20 pf. 1875A a 50 pf. 1875B. Nebylo to přece tak dávno, kdy občané Černé Vody prchali před postupujícími Prusáky v roce 1866 do lesů. Vznik Německého císařství však i v loajálních občanech rakouských vyvolal, zvláště v blízkosti hranic, nárůst pangermanismu, byť vymezeného jen jazykově, protože odmítali pruské tažení proti katolicismu. Předchozí válka začala být označována jako „bruderkrieg“, bratrovražedná válka. Navíc historické uspořádání vratislavského biskupství, pod nějž stále spadalo Rakou-

ské Slezsko, nevytvářelo v lidech přehradu. Samotný farář Robert Rotter se narodil v obci Zotlig ve farnosti Žitava a vystudoval v Pruském Slezsku - v Břehu a Vratislavi, po vysvěcení působil ve Staré Červené Vodě, Mikulovicích, Hynčicích a od r.1872 byl farářem v Černé Vodě, tedy v Rakouském Slezsku. Zpracovatelé materiálu mohli bilancovat více než

sto let, které uplynulo od uložení materiálu do věže. Zápis, hodnotící 20.století, není příliš optimistický. Soubor mincí byl obohacen o 20 Kč 1937 s T.G. Masarykem, 100 Kčs 1951 s K.Gottwaldem a 20 Kč 1999 se Sv.Václavem, jež mají symbolizovat výšiny, propasti i naděje obyvatel této země.

Květoslav Growka

POZNÁMKY

1. PAVLÍK, J.: Do věže se vrátí pouze kopie. Svoboda - Slezský deník, 30.9.1999, s.1. Týž: Budou vybírat na svůj kostel? Svoboda - Slezský deník, 1.10.1999, s.1. (laz): Bář černovodského kostela ukrývala poselství minulosti. Jesenický týdeník, 5.10.1999, s.1-2.
2. BRACHTL, Z. a kol.: Černá Voda v minulosti a dnes. Černá Voda 1990, s.29-30.
3. Pamětní zápis faráře Schwacha z 14.9.1856. V r.1999 byl však nalezen rozežraný kovový válec se zničeným papírovým svítkem. Byl předán konzervátorské dílně Zemského archivu v Opavě, ovšem s malou nadějí na rekonstrukci. Jednalo se o zápis z roku 1885.
4. Situaci vyjádřil farář Schwach následovně: „*Během roku 1847 došlo k propadu stříbrných peněz, takže 20krejcar v oběhu neměl směnitelnost a došlo to tak daleko, že za 100 zlatých ve stříbře se dávalo 150 zlatých. Také měděné mince byly pod hodnotou, takže při jejich výměně za jeden papírový zlatý se tento stříhal na polovinu až 8 dílů, a proto jsou v makovici na památku uschovány.*“
5. Viz zápis faráře Rottera z 20.7.1885. Nálezová situace v r.1999 tomu přesně neodpovídá, chybi např. papírové peníze z r.1885 a řetězy z peněz (vyráběly se jako přívěšek k hodinkám apod.). Naopak zde byla celá řada dokumentů, především náboženského charakteru, a trojrozměrného materiálu (včelí plást, výšivky a háčkované dečky, patrona), což svědčí, že do složení depotu zasáhli i jednotliví farníci reprezentující různorodé zájmy.

Archeologické výzkumy Vlastivědné muzejní společnosti v r.1999

Rekonstrukce odpadního systému zámku Jánský Vrch

V červenci 1999 začala firma DORG práce na rekonstrukci odpadního systému. Archeologický dozor měl za úkol zmapovat veškeré kulturní vrstvy a posbírat materiál. Nejbohatším místem na archeologické nálezy se ukázal úsek mezi Eichendorfovou vyhlídkou a domečkem U Bukvy, který též patří k zámečným objektům. V hloubce 60 cm byla nalezena 20 cm kulturní vrstva o délce 200 cm s kolekcí zlomků kachlí a keramických nádob z období pozdní gotiky a převážně renesance (15.-16.stol.). Kachle jsou zdo-

beny převážně rostlinnými motivy, ale některé mají i figurální výzdobu (dvě paže v renesančních oděvech, hlava muže s plnovousem a pokrývkou hlavy). Keramické nádoby jsou zastoupeny okrají hrnců, mís a džbánů. Na některých zlomcích se objevuje plastický motiv se zobrazením květu. Tento tvar byl nalezen i při záchranném výzkumu v Javorníku v objektu na náměstí Svobody č.p.403. Po zdokumentování budou nálezy uloženy na zámku Jánský Vrch.

Dům na náměstí Svobody v Javorníku

V letních měsících začal archeologický dozor při adaptaci domu na prodejnu květin a zeleniny. Dům se nachází v historické zástavbě města mezi starou pekárnou a restaurací Bukurešť (nemá přiděleno č.p.). Za objektem je svah, který se vypíná až k zámku. Bohužel archeologický dozor začal velmi pozdě, takže nebylo již možno položit zjišťovací sondy uvnitř objektu, kde již probíhaly podlahové práce, proto byly položeny jen dvě venkovní sondy.

V sondě A1/99 o rozměru 200x200 cm byla zpočátku jednotvárná zemina (cihlové zlomky, kameny, novověký keramický materiál, sklo) až do hloubky 60 cm, kde tuto vrstvu vystřídala světle hnědá hlína, v níž se objevila kolekce keramiky z 16.-17.stol. Hloubka této vrstvy byla 40 cm. Pod ní se v hloubce 100 cm naráz objevila mohutná 40 cm žárová vrstva, která obsahovala malé kousky keramiky a velké množství kostí a amorfních železek. O ní lze soudit, že pochází z velkého požáru města

v r.1576, kdy shořela velká část domů, včetně dobytka.

Sonda A2/99 o rozměru 100x150 cm byla položena v boku objektu mezi domy a její konečná hloubka byla 60 cm. Žárová vrstva zde začínala již v hloubce 40 cm a byla slabá, necelých 10 cm. Nálezy z této vrstvy byly velmi nepatrné, nejzajímavějším je zlomek čelní stěny komorové kachle.

Třetím místem průzkumu byl svah za domem. Po jeho seříznutí se objevilo ukázkové vrstvení celého zásypu. Vrešní vrstvy obsahovaly stavební prvky (cihly, kameny, písek), až v hloubce 130-150 cm se objevila vrstva s kousky cihel a zlomky keramiky z období renesance (opět plastická výzdoba nádob ve tvaru květu a zlomky čelních stěn komorových kachlí). Pod touto vrstvou se nacházela 10 cm silná žárová vrstva, pod ní konečně vrstva obsahující drobné kameny a zlomky nádob z druhé poloviny 15.století.)

Nález mince

Při opravě veřejných záchodů na náměstí Svobody v Javorníku byla nalezena v hloubce 20 cm mince, kterou určujeme takto: Sasko-ernestinská linie, kurfiřt Jan Friedrich Velkomyslný (1532-1547), trojník 1536 (Saurma 4437). Oběhem otřelá stříbrná

mince se stopami koroze se našla v nepůvodní vrstvě. Výkop byl veden pro napojení kanálového systému, při jeho předešlém ukládání se mince zřejmě dostala do mladší kulturní vrstvy.

Milan Rychlý

Priessnitzův pomník v Poznani

K početným návštěvníkům Gräfenberku patřili též Poláci. Jako vzpomínka na ně zůstal Polský pomník a dva Polské prameny - ty jsou však dostatečně známy. Jinak je to s pomníky, které byly postaveny Priessnitzovi v zahraničí. Představme si pomník v polské Poznani.

Již v počátcích existence lázní Gräfenberk sem jezdila rodina **Raczyńských** z Velkopolska. V letech 1835-37 zde pobýval Edward Raczyński se ženou Konstancíí, roz.Potockou a synem Rogerem Maurycem, který se u Priessnitze vyléčil. Z vděčnosti za jeho uzdravení se Raczyński rozhodl též pomáhat lidem: v r.1841 byl hlavním iniciátorem vybudování poznaňského vodovodu, který přiváděl dřevěnými rourami pramenitou vodu z pohoří Winiary do nemocnice Szarytek a čtyř studní ve městě. Jedné ze

studní, vybudované naproti budovy současné Akademie výtvarných umění, byla dána podoba pomníku.

Nejprve to byl sokl z pískovce zhotovený podle projektu Christiana Contiena. Na soklu byl umístěn bronzový kruhový medailon s portrétem Priessnitze vlevo, v rámovaném mezikruží je nahoře jeho jméno, dole opis *Nic lepzego nad wodę* (s pravopisnou chybou, zapomenutým písmenem s). Dole byla umístěna tradiční maska lva s výtokem vody do kamenného vodojemu.

Edward Raczyński se velmi politicky angažoval, byl však často napadán od svých protivníků. Nevíme, co bylo přesnou příčinou, ale Raczyński tuto situaci nesl opravdu těžce a aby tomuto tlaku unikl, volil sebevraždu. 20.ledna 1845 si na jednom z ostrůvků

Zaniemyského jezera prostřelil hlavu. Byl pohřben v Zaniemyslu a na jeho hrob byla umístěna socha sedící bohyně Hygie, která nesla ve tváři rysy jeho ženy Konstancie. Autorem sochy byl Albert Wolf.

Budování vodovodu ve městě dokončil jeho syn Roger Raczyński a Edwardův pravnuček Karel dal r.1908 udělat kopii sochy z hrobu a osadit jí sokl s Priessnitzovým portrétem. Na podstavci byl vytesán nápis:

**GRAF EDUARD RACZYŃSKI, DER ERBAUER DER ERSTEN POSENER QUELWASSERLEITUNG,
ERRICHTETE 1841 DIESES BRUNNEN AN DER KREUZUNG DER WILHELM - UND FRIEDRICHSTRASSE
SEIN ENKEL GLEICHEN NAMENS SCHENKTE DER STADT DIE KRONENDE FIGUR BEI VERSETZUNG
DES BRUNNENS AN DIE JETZIGE STELLE IM FEBRUAR DES JAHRES 1908.**

Pomník se dnes (od r.1971) nachází v Poznani na náměstí Svobody (Wolności), voda z něj neprýští, vodojem byl odstraněn.

Podle článku A.Bugaj „Polacy - kuracjusze uzdrowiska w Jeseniku“ (In: Zycie Glucholaz, 5.3.1998) zpracoval Henryk Paciej z Opole ve formě referátu na XII/5. slezské vlastivědné symposium v Jeseniku 14.-16.5.1999. Přeložil a doplnil K.Growka.

*Priessnitzův pomník v Poznani,
foto z roku 1899 (SOkA Jeseník)*

Maďarský pomník na Gräfenberku

Osobnost maďarského revolucionáře barona Miklóse Wesselényiho (1796-1850) je známa obyvatelům Jeseníku dosti důvěrně. Tento Priessnitzův pacient zde inicioval dvě stavby. V roce 1840 byl ve městě postaven první městský vodovod s dřevěným potrubím, napojený na tři kašny. Dílem, které však přežilo všechny časy a stalo se dokonce lázeňským logem, je pomník lva, který nechali postavit Wesselényiho přátelé na lázeňské promenádě. O díle německého sochaře Ludwiga Schwanthalera, profesora mnichovské akademie umění, jenž patřil rovněž k lázeňským hostům, se tradovalo, že celý pomník byl odlit v některé z bavorských hutí, zabývajících se uměleckým zpracováním kovů. Podařilo se však zjistit, že tam vznikla pouze samotná figura lva, vážící 15 centů (841 kg), za niž bylo zapláceno 80.000 zlatých. Jen pro srovnání: měsíční plat zedníka byl 15, tesaře 13 zlatých, kráva stála 30-50 zlatých, 100 kg pšenice 6-9 zlatých, půl litru piva 4 krejčary (1 zlatý = 60 krejčarů).

Podstavec pro sochu a některé další detaily výzdoby byly odlity v hutích řádu Německých rytířů v Ludvíkově. Podstavec měl hmotnost 44 centů 12 liber (2,47 tun), byl zdoben mj. pozlacením a stál 380 zlatých. Na mramorovou fontánu u sochy byly dodány ozdobné litinové růžice o průměru 8 palců s otvorem uprostřed o velikosti 3-4 palce (tj. 7,5-10 cm), které byly rovněž pozlaceny. Byly nasazeny na roury, přivádějící vodu k fontáně, aby ta z nich pak tryskala ven. Wesselényi se tedy zřejmě postaral i o rozvod vody v samotných lázních. V této souvislosti je zajímavý dopis vrchnostenského úředníka z Jeseníku Karla Justího správě ludvíkovských železáren z 23.5.1840. Prosí o sdělení, kdy bude hotov model přední desky podstavce, protože baron Wesselényi chce jet do Ludvíkova přezkoušet pravopisnou správnost nápisu veršů Mihálieho Vörösmartyho. Wesselényi jistě právem předpokládal, že v Ludvíkově stěží kdo umí maďarsky. Je velmi pravděpodobné, že ludvíkovské železářny navštívil. -*gw-*

Podle článku V. Štěpána: Mikuláš Wesselényi a Jeseníky. Bruntálsko, 6.6.1991, s.5.

Padlí v 1.světové válce z Jesenicka

Vzpomínáme-li rok před koncem století na události z let 1914-1918 *, musíme bohužel konstatovat, že to byla první masová jatka všech obyvatel, ať na frontě, nebo v týlu. Lidstvo doposud nepoznalo - díky rozvoji techniky a jejímu vojenskému zne-/využití - války takového dosahu. A jistý je ještě jeden odstrašující faktor: součástí válečné mašinérie se stalo využití ideologie nacionalismu a vojenské propagandy. Jen vzpomeňme nadšení vojáků rakouského mocnářství, když odjížděli na srbskou frontu: „utlučeme je čepicemi, do švestek jsme doma...“. Nikdo si nedokázal představit čtyřletou apokalypsu, která nastala. Po poslední válce na českém území - rakousko-pruské srážce u Hradce Králové v r.1866 - vyrostlo v jejím okolí mnoho pomníků na padlé vojáky. Ale po 1.světové válce byly pomníky padlých téměř v každé vesnici!

Na Jesenicku tyto pomníky podlehly ne zubu času, ale nacionální nenávisti. Jak dlouho budeme čímkoliv omlouvat kopání do mrtvých a znesvěcování jejich památek? Právě dnes jsme již toho daleko.

Chceme-li uctít památku padlých vojáků 1.světové války z Jesenicka, musíme pátrat v archivu, kronikách a vlastivědných publikacích. Celkový součet nám vyjde nepřesný, nepodařilo se nám najít počet padlých v každé vesničce Jesenicka, navíc známe jen kategorie padlých a pohřešovaných, další zhruba do r.1920 zemřeli na následky válečných zranění. Například z města Jeseník zahynulo 114 vojáků a dalších 105 následně zemřelo. V dalších obcích Jesenicka padlo či bylo pohřešováno:

Javorník 74, Bernartice 134, Travná 11, Nové Vilémovice 28, Horní Hoštice 23, Uhelná 44, Zálesí 28, Bílý Potok 39, Bílá Voda 24, Vlčice 53, Zlaté Hory 118, Salisov 5, Horní Údolí 14, Dolní Údolí 28, Rejviz 11, Mikulovice 100, Žulová 37, Skorošice 73, Petrovice 23, Vápenná 56, Supíkovice 59, Tomikovice 28, Černá Voda 75, Česká Ves 73, Hradec 25, Široký Brod 47, Písečná 19, Horní Lipová 68, Dolní Lipová 82, Domašov 68, Adolfovice 25, Bukovice 71.

Z tohoto našeho neúplného seznamu plyne, že na Jesenicku zahynulo na všech frontách 1.světové

války celkem 1658 mužů a toto číslo není konečné. Pro porovnání: v politickém okrese Frývaldov žilo před I.světovou válkou 68.823 obyvatel ve 40 obcích, po sčítání lidu v r.1921 zde byl dvoutisícový úbytek obyvatelstva, převážně tedy mužů v produktivním věku.

Nesmíme však zapomenout ještě na jednu skupinu veteránů a obětí této války. Byli to českoslovenští legionáři na bojištích Srbska, Ruska, Itálie a Francie, kteří vystoupili se zbraní v ruce proti Rakousku-

Uhersku. I když nebyli původem z Jesenicka, řada z nich zde po roce 1918 sloužila ve státních službách, zejména jako vojáci v 7.hraničářském praporu. Někteří se sem přistěhovali až po roce 1945. Vzpomeňme alespoň dvě jména osob, kteří svůj život dožili v Jeseniku: major ruských legií Ferdinand Sýkora, příslušník 6.střeleckého pluku Hanácký, s nímž prodělal celou tzv.sibiřskou anabázi a desátník italských legií František Fridrich, jeden z mála, kteří přežili krvavé střetnutí u Doss'Alta. -gw-

** Dne 11.listopadu 1999 proběhly v ČR první oslavy Dne veteránů, uctění obětí všech válek, ocenění žijících i mrtvých příslušníků ozbrojených sil české armády, kteří byli nasazeni ve válečných konfliktech od I.světové války až po válku v Perském zálivu. Den byl zvolen symbolicky- 11.listopadu 1918 byla totiž oficiálně ukončena I.světová válka.*

Havárie letadla v Bělé-Waldenburgu

Dne 9.října 1999 uplynulo 60 let od tragického vojenského leteckého neštěstí, které se událo v Bělé pod Pradědem, místní části Bělá-Waldenburg. Dnes ho můžeme lokalizovat nad dnešním pensionem Venuše, na jihovýchodní straně kopce Skalnatý (kóta 821 m.n.m.), který ohraničuje zleva údolí Studeného potoka (Vysoký vodopád), na modré turistické značce Bělá-Švýcarsna.

Za husté, neproniknutelné mlhy narazilo dvoumotorové vojenské přepravní letadlo typu Junkers JU R 37/2, letící na kurýrní lince z Opole do Olomouce, do hřebene kopce a zřítilo se do hustého lesa. V troskách našlo smrt celkem 7 vojáků (dva piloti

a pět členů posádky): Heinrich Hüve, Hans Mich-Paulus-Klein, Eggert Kähler, Helmuth Ronneburger, Max Josef Schäuble, Arthur M.E. von Carlowitz a Josef Freialdenhofen. Všichni byli za vojenských poct pohřbeni 19.října na hřbitově v Horním Domašově. Polní hroby s březovými kříži doplněné tabulkami se jmény se nacházely na levé straně hřbitova. Trosky letadla byly německou armádou důkladně sesbírány, aby mohla být určena příčina neštěstí. Můžeme se jen domnívat, že to bylo ztrátou orientace za mlhy v hornatém terénu. Tento typ letadla (rok výroby 1927) nebyl totiž ještě vybaven radarem. Jaroslav Knoz

Vzácný tis červený na Jesenicku

Tis červený (*Taxus beccata* L.) patří k vzácným dlouhověkým jehličnatým stromům našeho regionu. Roste velmi pomalu, v našich podmínkách 1-2 cm za jeden rok, dosahuje výšky do 20 metrů a stárí až 2000 let. Má poměrně širokou korunu, na větvích má drobné jehlice, které opadávají po šesti až sedmi letech. Kvete v březnu a dubnu. Po odkvětu vzniká semeno, které je obaleno červeným a dužnatým míškem. Všechny části stromu s výjimkou červeného míšku jsou prudce jedovaté.

Tis je reliktním stromem, který dosáhl svého maximálního rozvoje v třetihorách. V minulosti byl

velmi rozšířen pro znamenité vlastnosti jeho dřeva. Později býval stromem posvátným i obávaným, opředeným nejrůznějšími pověrami, zvláště v období čarodějnických procesů. Stal se tak nakonec symbolem smutku a smrti. Pro tyto vlastnosti a svou jedovatost byl soustavně kácen.

V současné době můžeme tento strom najít jen na několika málo místech naší vlasti. Proto také byl zařazen mezi silně ohrožené druhy s přísnou ochranou. V našem regionu je rozšířen roztroušeně v počtu větším než 20 kusů vzrostlých jedinců. Nachází se ve volné přírodě, v zahradách a parcích,

Tis červený s větvkou a semenem s vyvinutým míškem

ale i v souvislém hájovém porostu bučiny na Špičáku, 1 km severně od Písečné.

Z jednotlivých exemplářů tisů červeného budí zaslouženou pozornost tis v obci Mikulovice, který se nachází v zahradě domu čp.5, jehož majitelem je František Eliáš. Vzrostlý jedinec dosahuje úctyhodné výšky 14,60 m, obvod jeho zdravého kmene činí 295 cm a jeho mocné a rozložitě koruny 36 m. Jeho letokruhy dosahují průměrné šířky kolem 1 mm. Od roku 1966 se uvádí jeho stáří 700 let. Na základě studijních výsledků, vlastního výše uvedeného měření, srovnávací metody a letokruhové analýzy se jeví stáří tohoto jedince kolem 900 let. Potvrzuje se tím, že tento tis je nejstarším stromem a žijícím organismem Jeseníka. Vzhledem k jeho velmi dobrému zdravotnímu stavu a dobré péči je předpoklad jeho dožití konce příštího tisíciletí. Spatříme-li tento majestátní strom a promítneme-li si jeho život do časového sledu a dnes již historických událostí, naučíme se mlčky obdivovat krásu a hloubku stáří. Současně také pochopíme jemnost a životní elán mládí. Označení „památný strom“ si tento jedinec bezesporu zaslouží.

Souvislý reliktní porost tisů červeného můžeme spatřit na jediném místě regionu a ojedinele na úze-

mi České republiky v bučině zalesněného vrchu Špičák (516 m). Vrch je tvořen krystalickými vápenci vytvářejícími mohutný skalní hřbet 260 m dlouhý a až 30 m vysoký. V jeho podzemí se nachází jeskynní labyrint. Zalesněný vrch má rozlohu více než 7 ha a na ploše téměř 2 ha je pozoruhodný tisový háj, který tvoří téměř sto vzrostlých jedinců a stejný počet semenáčků s prvními jehlicemi a klíčovými rostlinky s dvěma dělohami. Vzrostlejší jedinci dosahují výšky až 5 m a v obvodu kmene mají kolem 70 cm. Jejich stáří lze odhadnout na 150 let. Všechny okolnosti nasvědčují, že tis je zde původní.

Vedle tisů červeného a jalovce obecného (*Juniperus communis L.*) lze na Špičáku spatřit jaterník trojlaločný (*Hypetica triloba L.*), lilii zlatohlavou (*Lilium martagon L.*), okrotici bílou (*Cephalanthera alba cr.*), vemeník dvoulistý (*Plantathera bifolia L.*), bramborík evropský (*Cyclamen europeum L.*) a jiné vzácné druhy rostlin. Špičák na základě uvedených přírodních zajímavostí se stal právem Národní přírodní památkou a ozdobou jeseníckého regionu. Je třeba tento skvost přírody chránit před neuváženými zásahy lidské společnosti a vést zvláště děti a mládež k jejich poznání a úctě, tak aby se staly jejich ochránci.

František Lemon

Kronika

Za Zdeňkem Brachtlem

V pondělí 12.dubna 1999 zemřel dlouholetý odborný pracovník Okresního vlastivědného muzea v Šumperku a po roce 1996 ředitel Vlastivědného muzea Jesenicka Mgr.Zdeňk Brachtl ve věku nedožitých 46 let.

Rodák z Leštiny u Zábřehu, (narozen 21.5.1953) studoval po absolvování zábřežské SVVŠ v r.1975 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obor český jazyk - dějepis. Již během studií se utvářel jeho prioritní zájem o archeologii. Po tříleté učitelské zkušenosti na ZDŠ v Mikulovicích nastoupil r.1979 do pracovního poměru na OVM Šumperk jako správce vlastivědného muzea ve Vodní tvrzi v Jeseníku. Podílel se na vybudování stálé expozice v nově rekonstruovaném muzeu (1981), zpracovával sbírky, vybudoval depozitář společenských věd. Záhy tak pronikl do většiny oborů muzejnictví.

Obecně nejviditelnější prací je tvorba výstav. Zdeňk Brachtl jich ve Vodní tvrzi připravil samostatně celou řadu: Karel Ditters z Dittersdorfu (1989), Hradý, hrádky a tvrže na Jeseníku (1990, Kirchheim u.T.1992, Nisa 1993). Připravil stálou expozici Městského muzea v Domě Karla Ditterse z Dittersdorfu v Javorníku (1994). Nejúspěšnější výstavou jak divácky, tak s ohlasem v médiích se stala putovní výstava Čarodějnické procesy na severní Moravě a ve Slezsku (1995).

Zdeňk Brachtl však svou práci pojímal širěji. Věnoval se osvětové činnosti, přednášel řadě společenských organizací, na školách, internátech, vedl vlastivědný kroužek při MDPM a pobočku Vlastivědné muzejní společnosti. Ve spolupráci se Střediskovým kulturním zařízením v Jeseníku vytvářel komponované audiovizuální vzdělávací progra-

my, např. Spiknutí proti rozumu (1987) o čarodějnických procesech. Od roku 1982 působil jako kronikář města Jeseníku, byl členem školské a kulturní komise MěNV a při posledních volbách byl zvolen členem městského zastupitelstva.

Bohatá byla jeho publikační činnost. Psal do odborných časopisů historických a archeologických, napsal množství populárně-vědných článků do regionálního tisku. Teprve po listopadu 1989 se jeho tvůrčí činnost mohla skutečně projevit zbavena všech ideologických pout. Navázal velice plodnou spolupráci s Muzeem v Nise a s muzejními a kulturně-historickými či krajanskými sdruženími v Německu. Dokončil vědecko-výzkumný úkol **Dějiny muzejní činnosti na Jeseníku a Javorníku** vybudováním stálé expozice ve vstupní hale Vodní tvrže.

Nejvíce svých sil soustředil na archeologii. Věnoval se zjišťovacím a záchranným archeologickým výzkumům středověkých fortifikací (tvrziště Heřmanovice, hrad Pleče, Kaltenštejn, Pustý hrádek v Račím údolí), sakrálních staveb (kostel sv.Kříže v Javorníku) a historických jader měst Jesenicka. Několik let systematicky kopal na tvrzišti v Javorníku-Vsi a v areálu zámku Jánský Vrch (zjišťovací výzkum, nálezy renesančních kachlů). Na tuto činnost se metodicky připravoval vyhodnocováním starých archeologických sbírek z bývalých fondů muzeí v Javorníku, Vidnavě, Jeseníku i Nise. Zpracovával nové nálezy (soubor bronzů ze Skorošic, koníček a sekyrka z Javorníku, keramika z Vidnavy, nálezy mincí, kovové a kostěné předměty z Kaltenštejna). Rozhodně krumpáč a lopatu měl raději než razítka a schůzování. Když byl po ustavení jesenického okresu jmenován ředitelem nově zřizovaného Vlastivědného muzea Jesenicka (1996), tato admi-

nistrativní práce mu ubírala síl. Odpočíval po svém: těšil se na jaro, kdy vyrazí na povrchové sběry pazourků a sekýrek na pole u Opavy (Holasovice, Neplachovice, Vávrovice, Jaktař) a na málo poznané Osoblažsko.

V 90.letech si uskutečnil své životní přání a začal

studovat na Slezské univerzitě v Opavě středověkou archeologii. Dokončení studia plánoval v souvislosti s archeologickým výzkumem drobného opevněného sídla v Račím údolí u Javorníku. Zhoubná choroba však jeho plány i život ukončila.

Květoslav Growka

Portrét Zdeňka Brachtla

Výběrová bibliografie Zdeňka Brachtla

1975

Leština v minulosti a nyní. Napsal a.... F.Spurný a J.Holouš. MNV, Leština 1975. 94 s.

1981

Počátky mateřské školy v Jeseníku. KZ 81/9, s.12.

Kamenný svědek požáru našeho města. KZ 81/3, s.11-12.

1982

Nejstarší charitativní zařízení našeho města. KZ 82/1, s.13-14.

Cechovní zařízení města Jeseníku. KZ 82/6, s.14.

Dr.medicíny Max Mader - lázeňský lékař z Dolní Lipové. KZ 82/8, s.8-9.

Reginald Kneifel - rodák z D.Lipové. KZ 82/10, s.12-13.

Železný hamr v Bukovicích u Jeseníku. KZ 82/12, s.12.

Vzácná kuchařská kniha ze 17.století. NS 7.4.82, s.5.

1983

- Katalog archeologické sbírky muzea v Jeseníku. IZ ČSAA 1983/12, s.31-40.
Znak města Jeseníku. KZ 83/4, s.13-15.
Znak města Vidnavy. KZ 83/10, s.14-16.
Městský znak Žulové. KZ 83/11, s.13.
Erb hudebního skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu. KZ 83/12, s.13-15.
Základní škola v Leštíně. Sborník k 80.výročí otevření školní budovy. Leština 1983. 28 s.

1984

- Josef Zahradníček šedesátníkem. SM 1984/47, s.69-70.
Profesor Bohuslav Fiala osmdesátníkem. SM 1984/48, s.78.
Osłavy 1.máje r.1938 v Jeseníku. KZ 84/5, s.13-15.
Nález souboru mincí z H.Hoštic u Javorníku. KZ 84/9, s.13-14.

1985

- Soubor bronzových nástrojů ze Skorošic u Žulové. SM 1985/49, s.61-63.
Vlastivědné muzeum v Jeseníku. Vlastivědná zajímavost č.210, Šumperk 1985. 4 s.
Nález souboru mincí z Horních Hoštic u Javorníku. IZ ČSAA 1985/4, s.12-13.
Katalog archeologické sbírky zámeckého muzea v Javorníku. Tamtéž, s.29-38.
Pozoruhodná klasicistní architektura v Širokém Brodě. KZ 85/2, s.10-11.
Osmdesát let vlastivědného muzea v Jeseníku (1905-1985). KZ 85/12, s.12-13.
Pochody smrti na Jesenicku v lednu 1945. NS leden 85.

1986

- 80.výročí otevření Vlastivědného muzea v Jeseníku. Vlastivědné listy 1986/1, s.26-27.
Zemřela muzejní a vlastivědná pracovnice Vlasta Smolková-Kamencová. SM 1986/52, s.76-77.
Středověké tvrzíště v Heřmanovicích, okr.Bruntál. (Výsledky archeologického a geofyzikálního průzkumu).
Napsal ... a J.Dohnal. Časopis Slezského muzea B, 1986/35, s.30-39.
Zajímavý nález uherské mince v Javorníku. KZ 86/1, s.10-11.
Pamětní desky skladatele Karla Ditterse na Jesenicku. KZ 86/4, s.13-14.
Zámeček v Bílé Vodě. NS 27.8.86, s.7.
Stávka vápeníků z Vápenné v r.1931. NS 5.11.86.

1987

- Středověké a raně novověké nálezy z Javorníku. SM 1987/54, s.65-67.
Nález středověké sekyrky v Javorníku (okr.Šumperk). IZ ČSAA 1987/9, s.27-29.
Soubor bronzových předmětů ze Skorošic u Žulové. Tamtéž, s.10-16.
Hrob skladatele Karla Ditterse v Deštné u J.Hradce. KZ 87/2, s.13.
Zámeček v Kobylé u Vidnavy. NS 14.1.87, s.7.
Zámeček v Černé Vodě na Žulovsku. NS 1.4.87, s.5.
Zámeček ve Vlčicích u Javorníku. NS 25.11.87, s.7.
Pochody smrti na Jesenicku. Hlas revoluce 1987/43, s.7.
Čarodějnické procesy na Jesenicku. Napsal .. a F.Spurný. Vlastivědné zajímavosti č.233. Šumperk 1987. 4 s.

1988

- Zámeček v Bílé Vodě. Vlastivědné listy 1988/1, s.48.
Únor 1948 na stránkách jesenického Hraničáře. SM 1988/55, s.6-10.
Hřbitovní kostel sv.Kříže v Javorníku. Napsal ... a J.Dohnal. Zprávy KVM Olomouc 1988/256, s.21-26.
Evidence a ochrana drobných kamenných památek v Polsku. VVM 1988/2, s.229-230.
Kdo byl Jindřich František Boblig? JZ 88/1, s.13-14.
„Švédské kříže“ na Jesenicku. NS 27.1.88, s.7.

Z cest císaře Josefa II. po Jesenicku. NS 29.6.88, s.7.

Javornické hřbitovy. NS 13.7.88, s.7.

Tábory smrti na Jesenicku. Hlas revoluce 88/5, s.7.

„Szwedzkie krzyże“ kolo Jesenika. Przydrożne pomniki Przeszłości. Świdnica 1988. s.31-33.

Kamienne zabytki okolic Vidnavy. Karkonosz. Wrocław 1988/4, s.144-150.

1989

Unikátní palná zbraň z Rychlebu. Napsal ... a V.Goš a A.Vašíček. SM 1989/57, s.47-48.

„Pochody smrti“ na Jesenicku r.1945. Vlastivědná zajímavost č.228. Šumperk 1989. 4 s.

Tajemství starého domu. JZ 89/1, s.10-12.

Zajímavé nálezy z jesenického divadla. Napsal ... a K.Growka. JZ 89/7, s.20-21.

Rodový znak hrabat d' Ambly - majitelů Bílé Vody. JZ 89/8, s.23-24.

Pamětní desky skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu na Jesenicku. NS 11.1.89, s.5.

Erb skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu. NS 14.6.89, s.5.

1990

Kamenné kříže ze 17.století na Jesenicku. VVM 1990/1, s.78-79.

Černá Voda v minulosti a dnes. Napsal .. a Z.Gába a T.Plišková. MNV Černá Voda 1990, 48 s.

Slovník učitelských osobností okresu Šumperk. Heslo B. Hrbek a F.Hodík. Šumperk 1990.

Schwarzwasser im Wandel der Zeiten - Černá Voda - minulosti a dnes. Kirchheim u.Teck, b.d., 39 s.

Javornický rodák František Mann - oběť nacismu. NS ... 90, s.5.

Nejnovější doklady středověkého osídlení města Jeseníku. NS 10.10.90, s.5.

1991

Památky města Javorníku. Napsal .. a M.Filipová. Javorník 1991, nestr.

Lipová-lázně v minulosti a dnes. Napsal .. a Z.Gába a L.Kořený. Lipová-lázně 1991, 66 s.

Nález středověké keramiky z Vidnavy. IZ ČSAA 1991/3, s.20-25.

Katalog archeologických nálezů z Vidnavy - kaolínového dolu ve sbírkách jesenického muzea. Tamtéž, s.26-37.

Nápisy z 2.světové války ve St.Červené Vodě. MS 17.4.91, s.7.

Jeseníky. Turistický průvodce ČSFR. (kol.autorů) Olympia, Praha 1991. 248 s.

1992

Středověké objekty na Masarykově náměstí v Jeseníku. Napsal .. a J.Dohnal. ČSZM B, 1992/41, s.119-124.

Středověké tvrzště v Javorníku-Vsi, okr.Šumperk. Napsal .. a J.Dohnal. VVM 1992/4, s.487-498.

Johann Ripper a Jesenicko. MS 1992/8.

Germánské osídlení v okolí Vidnavy. JT 1992/17, s.5.

Archeologické nálezy z areálu zámku Jánský Vrch. IZ ČSAA 1992, s.42-46.

Ausgrabungen hinter der Jauerniger Friedhof-Kirche. Neue Erkenntnisse über die mittelalterliche Besiedlung Jauernigs. Jauerniger Heimatbrief 43, 1992, s.12.

Burgen in der Region Freiwaldau (Jeseník). Katalog výstavy. Kirchheim u.Teck 1992. 23 s.

Nálezy rybářských zátěží v katastru Holasovic. IZ ČAS 1992/5, s.17-21.

1993

Železné předměty z hradu Rychleby ve sbírkách muzea v Nise. Napsal .. a W.Romiński. SM 1993/65, s.60-62.

Lázně ve Velkých Losinách. Vlastivědná zajímavost č.249. Šumperk 1993, 4 s.

Druhá sezóna výzkumu drobného středověkého opevnění v Javorníku-Vsi (okr.Šumperk). PV AÚ AV ČR, Brno 1993, s.96.

Tereinuntersuchungen der neolithischen Siedlung in Katastr von Police (Bez.Šumperk). Tamtéž, s.71.
 Výzkum středověkého tvrziště v Javorníku-Vsi, okr.Šumperk. Tamtéž, s.94.
 Povrchový průzkum v katastru Neplachovic (okr.Opava). Tamtéž, s.112.
 Terénní průzkum na katastru Kostelního kopce v Opavě-Jaktaři (okr.Opava). Tamtéž, s.112.
 Povrchové sběry v katastru Slezských Pavlovic(okr.Bruntál). Tamtéž, s.113.
 Výstava o jesenických hradech a drobných fortifikacích v Německu. IZ 1993/8, s.89-90.
 Kamenné pokání sochaře Vl.Preclíka. JT 93/2, s.6.
 Museen und heimatkundliche Einrichtungen im Kreis M.Schönberg. Altvater 1993/1, s.48-49.
 Z dějin města Jeseníku. In: Vítáme vás v Jeseníku. Jeseník 1993, s.2-3.
 Čarodějnické procesy na Jesenícku v 17.století. Tamtéž, s.4-6.
 Karl Ditters v.Dittersdorf-Festival mit Ausstellung. Jauerniger Heimatbrief 1993/44, s.11.
 Die Gründung und Entwicklung des Heimatmuseums in Jauernig. Tamtéž, s.55.
 Nové poznatky k pravěkému osídlení Osoblažska. IZ ČAS 1993/8, s.79-83.
 Výstava o znojenské rotundě na sev.Moravě a ve Slezsku. Tamtéž, s.61-63.
 Vlastivěda šumperského okresu. Heslo Lázeňství. OkÚ a OVM, Šumperk 1993. s.148-151.

1994

Archeologické výzkumy vedené členy jesenícké pobočky v r.1994. Ročenka VMS 1994. Jeseník 1995, s.8-9.
 Vodní tvrz v Jeseníku. Vlastivědné listy 1994/2,s.48.
 Z dějin muzejní práce na Jesenícku. SM 1994/68, s.31-46.
 Záchranný výzkum na Pustém hrádku u Javorníku. JT 94/44, s.15.
 PhDr.Rudolf Zuber - významný slezský a moravský historik a archivář. JT 94/35, s.10.
 Čarodějnické procesy na Jesenícku v 17.století. JT 94/20, s.10.
 Třetí výzkumná sezóna v Javorníku-Vsi. PV AÚ AV. Přehled výzkumů 1991. Brno 1994, s.79.
 Jesenícko. Napsal.. a P.Košacký, P.Novák. Jeseník 1994.
 Bibliografie literatury o vodoléčbě a osobnosti V.Priessnitze a J.Schrotha. Fond muzea v Jeseníku. OVM, Šumperk 1994. 57 s.
 Josef Koenig. JT 94/34, s.10.
 Vítězslav Zeman - muzejní a vlastivědný pracovník. JT 94/47, s.10.

1995

Jesenícko v letech 2.světové války. Ročenka VMS 1995. Jeseník 1996, s.6-7.
 Čarodějnické procesy na severní Moravě a ve Slezsku. Tamtéž, s.8-9.
 Za PhDr.Rudolfem Zuberem. Tamtéž, s.16-17.
 Dva kamenné kříže na Jesenícku. Tamtéž, s.17-18.
 Archeologické výzkumy členů VMS v r.1995. Tamtéž, s.22-23.
 Muzejní a vlastivědný pracovník Bruno König z Javorníku. SM 1995/69, s.65-67.
 K nedožitým narozeninám PhDr.Rudolfa Fitze. SM 1995/70, s.65-67.
 Kovové a kostěné předměty z hradu Kaltenštejna. Šumperk 1995. 17 s., příl.
 Záchranný výzkum na Pustém hrádku v Račím údolí u Javorníku. IZ ČAS 1995/12, s.60-61.
 Wiedereröffnung des Stadtmuseums in Jauernig. Altvater 1995/2, s.71-72.
 Bruno König - vlastivědný a muzejní pracovník z Javorníku. JT 95/19, s.10.
 František Mükusch z Buchberku - slezský botanik a mineralog. JT 95/2, s.10.
 Ernst Hetfleisch a Bruno Kralik. JT 95/5, s.10.
 Dr.med.Max Mader - lázeňský lékař z Dolní Lipové. JT 95/5, s.10.
 Javornický rodák Joseph Christ.von Zedlitz. JT 95/18, s.10.
 Dr.med.Adolf Paupie - muzejník a vlastivědný badatel Javornicka. JT 95/22, s.10.
 Javornický rodák Hans Leder, přírodovědec a cestovatel. JT 95/21, s.10.
 Jindřich František Boblig z Edelstadtu. JT 95/23, s.10.

1996

- Za PhDr.Rudolfem Zuberem. Vlastivědné listy 1996/1, s.40.
Dittersův dům v Javorníku. Tamtéž, s.48.
Vlastivědné muzeum Jesenicka v roce 1996. Ročenka VMS 1996. Jeseník 1997, s.9.
Archeologické výzkumy členů jesenické VMS v r.1996. Tamtéž, s. 19-20.
Geomagnetické měření v prostoru hrádka v Račím údolí u Javorníku. Napsal.. a J.Dohnal. Castellologica bohemica 5. Praha 1996. s.353-356.
Keramická středověká plastika konička z Javorníku-Vsi. VVM 1996, s.287-290.
Zjišťovací výzkum zříceniny hradu Pleče. PV AÚ AV. Přehled výzkumů za rok 1992. Brno 1996, s.80.
Záchranný výzkum na hradě Kaltenštejn. Tamtéž, s.80-81.
Další etapa zjišťovacího výzkumu v Javorníku-Vsi. Tamtéž, s.81.
Uraltes Pferdchen bei der Dorfkirche ausgegraben. Jauerniger Heimatbrief 1996/47, s.19.
Z dějin muzejní práce na Javorníku. In: Regionální muzea - historie a perspektivy. OVM. Šumperk 1996. s.55-59.

1997

- Adolf Paupie - muzejní a vlastivědný badatel z Javorníku. SM 1997/73, s.51-53.
Jesenicko. Text napsal.. a K.Growka, A.Kaňovský. Cesta, Brno 1997.
Ing.Franz Kiegler - geolog a muzejní pracovník. Minerál 1997/2, s.127-128.
Renesanční kachel s biblickým motivem z javornického zámku. Communio 1997/8-9, s. 127-128.
Nález mincí na Jánském Vrchu. Napsal .. a K.Growka. Numismatik 1997/4, s.24.
Přehled výzkumů AÚ AV ČR. Brno 1997. Hesla Javorník, Vávrovice, Holasovice, Opava-Jaktař, Jindřichov na Moravě, s. 118, 120, 123, 201-203, 210-211.
Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1996. Heslo Horní Údolí, Javorník a Jindřichov na Moravě. VVM 1997/4, s.391.

1998

- Vlastivědné muzeum Jesenicka v roce 1997. Ročenka VMS 1997. Jeseník 1998, s.9-10.
Výstava Poutní místa ve Slezsku. Tamtéž, s.10-13.
Archeologické výzkumy členů VMS v roce 1997. Tamtéž, s.19-20.
Die Jeseník- Region. Text napsal .. a K.Growka, A.Kaňovský. Překlad F.Matula. Cesta, Brno 1998.
Zjišťovací výzkum na zámku Jánský Vrch v Javorníku, okres Jeseník. In: Badania archeologiczne na Górnym Šlasku i Zemiach pogranicznych w 1995 roku. Katowice 1998. s.134-136.
Das landsmännische heimatkundliche Museum in Neuburg a.d.Donau. Heimatbrief für Weidenau-Grosskrosse 1998/52, s.22-23.
Komorový kachel s heraldickým motivem ze Žulové a Javorníku. IZ ČAS 1998/8, s.93-95.
Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1997. Hesla Javorník a Jindřichov na Moravě. VVM 1998/4, s.404.
Jesenická delegace v Kirchheimu u.Teck. Speciál JT, prosinec 98, s.4.

1999

- Z dějin muzejní práce na Vidnavsku. Ročenka VMS 1998. Jeseník 1999, s.9-13.
Vlastivědné muzeum Jesenicka v roce 1998. Tamtéž, s.13-16.
Archeologické výzkumy členů VMS v roce 1998. Tamtéž, s.28-30.
Krajanské vlastivědné muzeum v Kirchheimu u.Teck. Jeseník - město a lázně. 1999/8, s.4-5.
Jeseník and its Environs. Napsal ... a K.Growka, A.Kaňovský. Překlad S.Hanušová. Cesta, Brno 1999.
Vidnavský rodák, pedagog, grafik a malíř Friedrich Gesierich. SM 1999/77, s.38-40.
Památky na Vincenze Priessnitz a jeho potomky ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka. In: Vincenz Priessnitz (1877-1851). Almanach k 200.výročí narození. Jeseník 1999, s. 89-92.

POZNÁMKA

Naprosto jsme pominuli rozsáhlou část recenzí a zpráv o knihách s regionální tematikou a popularizační články v periodickém tisku. Lze odkázat na nekrology v Severní Moravě 1999/78, s. 68-75 a v Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 4/1999, s.168-172.

VYSVĚTLIVKY

MS - Moravský sever (Šumperk)

NS - Naše slovo (Šumperk)

JT - Jesenický týdeník

VZ - Vlastivědné zajímavosti (Šumperk)

SM - Severní Morava (Šumperk)

VVM - Vlastivědný věstník moravský (Brno)

IZ ČSAA - Informační zpravodaj Čs.archeologické společnosti při ČSAV (Brno)

IZ ČAS - Informační zpravodaj Čs.archeologické společnosti při ČSAV (Brno)

ČSZM - Časopis Slezského zemského muzea (Opava)

PV AÚ AV ČR - Přehled výzkumů Archeologického ústavu Akademie věd ČR

KZ - Kulturní zpravodaj Jeseníku

JZ - Jesenický zpravodaj

Rok 1999 - rok Vincenze Priessnitze

Oslavy 200.výročí narození slezského „vodního lékaře“ Vincenze Priessnitze probíhaly v Jeseníku po celý rok zaštitěny zařazením do kalendáře významných výročí UNESCO.

Osobnost V.Priessnitze a jeho dílo bylo připomínáno nejen v regionálních médiích, ale i v celostátním tisku, rozhlasu a televizi. Priessnitz byl hlavním tématem krajských sdružení a spolků přírodního léčitelství nejen v Německu. Na jedné straně lze vidět fenomenálního léčitele s mimořádným úspěchem a věhlasem. Na druhé straně je nutno vidět i kritické postoje odpůrců vodoléčby a jejich metod především z řad oficiální medicíny, k níž Priessnitz nikdy nenašel kladný vztah. A právě tento rozpor byl zdrojem nejen dobových rozbrojů, ale i stálého zájmu o Priessnitzovy metody přírodního léčitelství, jež nyní znovu nabývá na aktuálnosti.

Priessnitz byl propagátorem „celostního“ způsobu léčby pacienta, položil základy vodního testu, který lékařská věda užívá dosud. Právě pro tyto principy je hoden pozornosti i v dnešní době, která znovu objevuje tzv.alternativní způsoby léčeni a která hledá přírodní zdroje návratu ke zdraví.

Přípravný výbor oslav zasedal již od roku 1990, ale až s postupem času začala jeho činnost nabývat konkrétní podobu. Garantem oslav se stalo město Jeseník ve spolupráci s Okresním úřadem, Priessnitzovými léčebnými lázněmi a firmou PART Production, zastoupenou režisérem Pavlem Linhartem, tvůrcem hraného filmového dokumentu o V. Priessnitzovi. Duchovním otcem oslav byl neúnavný dr.Miloš Kočka, autor biografického románu „Prameny živé vody“.

Přípravný výbor oslav (zleva Z.Machálek, B.Tinzová, Z.Brachtl, M.Kočka). Foto Jesenický týdeník - T.Krajiček

Ve dnech 1.-4.října 1999 oslavy oficiálně vyvrcholily. První den přinesl lékařský seminář o vlivu chladné vody na organismus a slavnostní večer „Pocta V.Priessnitzovi“ spojený s vernisáží výstavy „Baron Miklós Wesselényi a zrození symbolu jesenických lázní“. Pro pobavení byly připraveny rockový koncert skupiny Priessnitz a ples „Na přelomu století“. Tento den byl symbolicky uzavřen před půlnocí ohňostrojem v lázních Jeseník.

První říjnová sobota 2.října byla akcemi nabyta. Nádraží ČD v Jeseníku otevřelo výstavu želez- ničních modelů a na ni navazovaly příjezdy historických vlaků z polské Nisy, od Letohradu, Přerova, Javorníku a Zlatých Hor. V hale sanatoria Priessnitz byla odhalena kopie obrazu V.Priessnitze (obraz byl před dvěma roky zničen šíleným sebevrahem). Zlatým hřebem oslav se stalo slavnostní otevření **muzejní expozice Vlastivědného muzea Jesenicka „Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk“** v celkově rekonstruovaném tzv.Priessnitzově rodném domě (dům čp.175 postavený r.1822 na místě rodného domu) za účasti tří ministrů vlády ČR, představitelů partnerských organizací a obcí v zahraničí a potomků V.Priessnitze, kteří sem přijeli z několika

zemí Evropy. Autoři výstavy + Zdeněk Brachtl, Bohumila Tinzová a Michaela Brachtlová vytvořili s výtvarníkem Rostislavem Berkou panoramatický záběr do dějin lázní od počátku bojů Priessnitze o uznání své metody až po dnešek. Expozice je tvořena jak trojrozměrnými exponáty (rodinné šperky, knihy, lékařské nástroje, obrazy), tak archiváliemi - ze sbírek Vlastivědného muzea Jesenicka a z fondu rodiny Priessnitz-Ripper uloženého ve Státním okresním archivu v Jeseníku. Návštěvníka po expozici doprovázejí zvukové nahrávky, vážnost témat vizuálně (ač nechtěně) naruší „voskové“ figuríny koupací scény. Tento motiv se objevil i na žetonech, které si lze zakoupit. A k dobré pohodě návštěvníka může přispět i kavárna v přízemí, kde dostanete pochoutky, nad nimiž by se Priessnitz určitě přinejmenším pozastavil: Priessnitzovu palačinku a Priessnitzův likér!

To je totiž neodmyslitelný fakt oslav: během doprovodných akcí Roku V.Priessnitze se jeho jménem honosilo cokoli, od mažoretek, přes myslivce, hudebníky, sportovce, turisty až po parašutisty. Zůstaňme tedy u toho, co je trvalejší hodnoty: u pensionu Gräfenberk byl obnoven honosný pramen, Česká pošta vydala úsměvnou známku k Priessnitzovu výročí. Zásluhou ediční sekce vyšel almanach s příspěvkem nejen českých

badatelů o Priessnitzově odkazu. Druhý den oslav byl pak ukončen komponovaným koncertním gala-večerem „V lese“ za účasti řady celebrit českého veřejného života.

Neděli 3.října zahájila slavnostní mše za V.Priessnitze, již v jesenickém kostele celeburoval biskup ostravsko-opavské diecéze F.Lobkowicz. V průběhu dne měl premiéru film režiséra Pavla Linharta Vincenz Priessnitz, v němž hlavní roli ztvárnili tenista Ctislav Doseděl a šumperský herec Petr Král. Naučný ráz filmu je potlačen citlivou kamerou bloudící jesenickou přírodou a skvělou hudbou. Nezapomenutelným zážitkem je postava samolibého Priessnitzova odpůrce dr.Schnorfeila v podání Mar-

tina Dejčara.

I když v pondělí 4.října oslavy končily, hosté se rozjížděli domů, ve městě Jeseníku i v lázních přetrvávala příjemná nálada notně podpořená nádherným barevným, byť letos větrným, jesenickým podzimem. Jeseničtí občané doufají, že se jim podařilo pěkně nablýskat své „rodinné stříbro“ - Priessnitzovu vodoléčbu a že pro mnoho lidí nejen v naší republice přestane být Slezsko, Jesenícko, Jeseník, Gräfenberk místem, kde lišky dávají dobrou noc. Vždyť nezapomínejme: v roce 1838 stačilo napsat v Jižní Americe dopis s adresou Vincenz Priessnitz Evropa, a došel adresátovi! V toto evropanství doufejme a pro něj pracujme. *-gw-*

Z výstav Vlastivědného muzea Jesenicka

Vlastivědné muzeum Jesenicka uspořádalo za uplynulý rok 5 výstav, z nichž jedna (Historické zbraně a militaria) přecházela z r.1998. Mimo plán se uskutečnily další výstavy uměnovědného a výtvarného charakteru: fotografie J.Štreita „Síla paměti“ k Mezinárodnímu roku seniorů, „Poslední pointa aneb 1000 let hniloby“ - výstava výtvarného umění a řemesel skupiny Alter ego, jejíž vernisáž byla doprovázena vystoupením skupiny historického

šermu, rok uzavřela výstava betlému zapůjčeného z jesenického děkanátu. Nejdůležitější akcí bylo otevření nové stálé expozice „Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk“, kterou navštívilo do konce roku 1999 2133 osob. Spolu s expozicemi ve Vodní tvrzi byla celková návštěvnost 16.269 osob. Zámek Jánský Vrch navštívilo 31.143 osob, Společnost přátel zámku Jánský Vrch uspořádala řadu akcí pro 13.898 návštěvníků.

Perly Jesenicka

Pod názvem Perly Jesenicka byla 21.7.1999 otevřena za přítomnosti autora **dr.Wenera Beina**, ředitele Kulturní nadace Slezsko ve Würzburgu, výstava zobrazující výtvarně pohledy na Jesenicko. Vernisáž zahájila kastelánka D. Nováková připomenutím významné osobnosti tohoto kraje Karla Ditterse z Dittersdorfu, jehož dvousté výročí letos vzpomínáme. Již samozřejmou pozornost věnovala dalšímu jubilantovi V.Priessnitzovi. Autor výstavy se poté snažil krátce shrnout celou historii Jesenicka komentováním jednotlivých exponátů. Podle jeho vyjádření napomohlo zviditelnění Jesenicka koncem 19. stol. založení Moravsko-slezského sudetského horského spolku. Podotkl dále, že největší problémy

mezi našimi národy začaly až v tomto století a snad jsou již za námi. V závěru nezapomněl připomenout své dlouholeté přátelství se zesnulým Zdeňkem Brachtlem, z jehož iniciativy mohla být výstava prezentována i v Jeseníku. Vystoupením nového ředitele muzea P. Košackého byly nastíněny další akce Roku V. Priessnitze. Jádrem výstavy tvořily barevné litografie jesenických lázní - Gräfenberku, ale i jiných slezských měst doplněné o trojrozměrné předměty - atlas map s vyobrazením Slezska, knihy o Jeseníku či ukázky tvorby slavných osobností, např. V. Heegera. Výstavu, která trvala do 9.října, navštívilo 1016 osob.

Výstava 30 let Chráněné krajinné oblasti Jeseníky

Výstava byla zahájena 11.května 1999 vystoupením vedoucího CHKO Karla Kočího, který hovořil o špatném dřívějším hospodaření, které má negativní dopad na přírodu Jesenícka. Připomněl, že pro CHKO byl velmi důležitý rok 1992, kdy tato organizace převzala úkoly státní správy. Právě povodně na Jesenícku mohou člověku přinést poučení o jeho vztahu k přírodě. Výstava vycházela z vědeckého poznání pracovníků CHKO a autora výstavy **Mgr.Františka Lema** z Vlastivědného muzea Jesenícka, kteří se snažili didaktickou metodou vést diváka k poznání. Návštěvníci se mohli pomoci panelů s texty, map, grafů, tabulek, schémat a fotografií s popiskami, ale i pomocí ukázek hornin, minerálů, biotopu rašeliniště, alpské hole a dioramat seznámit

se zástupci běžné i vzácné flóry a fauny CHKO Jeseníky. Zvláštní pozornost budil orl skalní, který v Jeseníkách naposledy hnízdl na Keprníku v letech 1945-46. Pro školy a organizované skupiny dospělých byla výstava doplněna úvodním slovem, které vyslechlo 1052 žáků a studentů. Nejen pro děti byla připravena soutěž s otázkami, ve třech kategoriích se jí zúčastnilo 316 žáků a studentů, z nichž převážná část prokázala nadprůměrné znalosti. Každý návštěvník výstavy uslyšel při vstupu do Rytířského sálu příjemnou hudbu, během níž se ozýval zpěv ptáků. Dojem z vycpaných zvířat a skvělých barevných fotografií přírody byl umocněn netradičním výtvarným zpracováním R.Berky. Výstavu do doby jejího ukončení 4.října navštívilo 5337 návštěvníků.

Z výstavy 30 let CHKO

Keltové na Moravě

Zapůjčenou výstavu ze sbírek Muzea města Brna a Moravského zemského muzea v Brně shlédlo ve dnech 23.3. - 30.6.1999 celkem 1502 osob. Autorka

výstavy **PhDr.Jana Čižmárová** ji doprovodila následujícím textem:

Keltové jsou nejstarším historickými zprávami

doloženým etnikem severně od Alp. Ze svých původních sídel v jihozápadním Německu, východní Francii a přilehlé části Švýcarska obsadili postupně celou západní, střední a částečně jihovýchodní Evropu. V době své historicky doložené expanze mezi 4. a 2. stol. př.n.l. se dostali až k Římu, na východ Podunajím přes Karpatskou kotlinu a Balkán až do Malé Asie. Keltům se však nepodařilo vytvořit vlastní stát, nedokázali proto čelit tlaku Říma z jihu a Germánů ze severu a kolem zlomu letopočtu se jejich moc v Evropě zhroutila.

Na svém postupu přinesli Keltové do nově získaných oblastí kulturu, nazvanou podle naleziště La Tène ve Švýcarsku kulturou laténskou. Laténský styl převládl v druhé polovině posledního tisíciletí před změnou letopočtu ve velké části Evropy a v době svého největšího rozkvětu přesáhl hranice rozšíření keltských kmenů. Ve 4. stol. př.n.l. obsadili Keltové nejurodnější části našich zemí. Zatímco v Čechách žil kmen Bójů, Moravu obýval patrně kmen Volků-Tektoságů. Z Moravy známe více než 200 keltských sídlišť, jejichž výzkumy umožňují osvětlit způsob života starých Keltů. Prokázala se existence rozsáhlých sídlišť i malých usedlostí - to je ostatně doloženo i v „Zápiscích o válce galské“ G.I. Caesara. Základním typem obydlí byla částečně zahloubená obdélníková stavba se sedlovou střechou. Domy byly budovány ze dřeva dokonalými tesařskými nástroji za použití četných stavebních kování a zajišťovaly se zámky se železnými klíči.

Keltská pohřebiště umožňují sledovat rozvrstvení tehdejší společnosti, od bojovníků a bohatých žen přes průměrně vybavené hroby až po chudé jedince. V mužských hrobech převládají součásti výzbroje (meče, kopí, kování štítu), pohřby žen ukazují na jejich zálibu ve šperku. Dokladem toho jsou garnitury, sestávající se z četných spon, nákrčníků, náramků, nánožníků a prstenů, které představují mnohdy špičkové produkty uměleckého řemesla.

Pohřební ritus Keltů byl zpočátku kostrový, během vývoje však převládlo žárové pohřbívání. Z konce laténského období žádné doklady pohřbívání neznáme. Z téměř celého Keltů osídleného území však z pozdní doby laténské známe výrazné terénní útvary, které lze považovat za keltské svatyně. Jde o pravidelné čtyřúhelníkové valy o délce stran kolem 100 m s hlubokou obětní šachtou. Na Moravě se nachází nejvýchodnější objekt tohoto druhu u Ludě-

řova na Olomoucku.

Keltové se z většiny dobytých středomořských území po čase stáhli nebo byli vytlačeni. V prostředí antické civilizace však získali mnoho technických znalostí a zkušeností, které využili a rozvinuli podle svých podmínek a potřeb. Tehdy nastal mohutný rozvoj výroby, který přispěl k vytvoření svérázné laténské kultury. Zvláště metalurgie železa dosáhla tak výrazného pokroku, že od tohoto období můžeme hovořit o plně železné civilizaci. Železářské hutnictví a kovářství vytvořilo výrobou dokonalých nástrojů základní předpoklad pro obecný rozvoj dalších, v řadě případů vysoce specializovaných výrobních činností. Přesto však stále nejdůležitější zůstávala zemědělská výroba, kde ovšem pro získání větších výnosů při pěstování a zpracování kulturních rostlin mělo zásadní význam užívání nových nástrojů - železné radlice, kosy a ručního rotačního mlýna. Dosažená vysoká úroveň zejména obilnářství a vyspělý chov dobytka poskytovaly Keltům dostatek a podle antických autorů i nadbytek potravy. Nebývalé úrovně dosáhla i keramická produkce. Keramika byla vytvářena na rychle rotujícím hrnčičském kruhu a vypalována ve speciálních dvoukomorových hrnčičských pecích s roštěm.

Široce rozvinutá výroba a všeobecný růst produkce nesl s sebou zákonitě rozvoj obchodních styků, jejichž centry se v posledních dvou stoletích před změnou letopočtu stala oppida, opevněná sídliště městského typu. Vznikají jako výrobní a obchodní a nepochybně i správní centra určitých oblastí. Na Moravě jsou známa tři keltská oppida - Staré Hradisko na východním okraji Dražanské vrchoviny, Hostýn a snad Kotouč u Štramberka. Staré Hradisko plně odpovídá výše uvedené charakteristice, zatímco Hostýn a Kotouč hrály spíše významnou strategickou úlohu při dálkovém obchodu, probíhajícími oblastmi Moravské brány. Tudy vedla tzv. Jantarová stezka, spojující Pobaltí s adriatickou oblastí. Mimo tento dálkový obchod, charakterizovaný v nálezech baltickým jantarem na straně jedné a luxusními výrobky vyspělého středomořského prostředí na straně druhé, se uskutečňoval obchod se surovinami i výrobky i v rámci samotné Moravy. Obchodní styky byly usnadněny užíváním zlatých a stříbrných keltských mincí, jejichž ražba je na Moravě doložena na oppidu Staré Hradisko.

Z geologie Jesenicka I

Od 14.10. - 30.11.1999 se v Rytířském sále konala úvodní výstava volného cyklu setkání s geologií a geologickými jevy Jesenicka nad rámec stálé muzejní expozice geologie. Úvodní slovo autora výstavy RNDr. Jana Hauka, CSc. si na vernisáži vyslechlo 60 osob, vlastní výstavu celkem shlédlo 515 návštěvníků. Výstava byla určena jak široké veřejnosti, s důrazem na školní děti a mládež, tak odborníkům. S ohledem na blížící se konec druhého tisíciletí, stále rostoucí zájem o neživou přírodu a i vzhledem ke zvyšujícímu se zájmu o region Jesenicka, byly stručnou formou přiblíženy i počátky geologických věd a jejich rozvoj do první poloviny 20.století.

Návštěvníky přivítaly ukázky unikátů: největší nalezený pazourek, vesuviánové „slunce“ v taktitu, největší drůza křišťálu, největší naleštěná deska s proniky granitoidů atd. Na úvodních panelech byla věnována pozornost historii geologických studií Jesenicka, geologii a geomorfologii Jesenicka s fotografiemi výrazných objektů. Nejmenším dětem byla určena pohádka o vzniku pegmatitu a žuly doplněná texty. Větším dětem byla věnována část expozice s ukázkami různých druhů hornin, krystalů a ne-

rostů s historií věd krystalografie, mineralogie a petrologie.

Oddělení muzejní geologie dokumentovalo svou spolupráci s referátem regionálního rozvoje OkÚ Jeseník a s Památkovým ústavem v Olomouci expozicí ochrany a péče o kulturní a technické památky. Na ni navázal, v duchu péče o krajinu a její využití, panel představující rekonstruovanou naučnou stezku Pasák na Brannensku. Výstava nezapomněla ani na stručnou historii geomorfologie, historické geologie, tektoniky a paleontologie. Velkou pozornost si zasloužila část věnovaná důlní historii Jesenicka. Vedle typických ukázek rud zde byla i listina z roku 1519 potvrzující a rozšiřující Jeseníku horní práva a svobody (maj.SOkA Jeseník).

Výstava připomněla i dílo a zásluhy jeseníckého vlastivědce ing.Franze Kieglera u příležitosti 60.výročí otevření prvního geologického muzea na zámku Jánský Vrch. Místo zde našly i dary příznivců geologie. Naopak z výstavy si mohli návštěvníci odnést na památku valounek z řeky Bělé, typickou ukázkou hornin tvořících skalní podloží od Videl až po Jeseník. -gw-

Co přinesl čas

XII. slezské vlastivědné sympozium

Slezské vlastivědné sympozium, které každoročně pořádá Maticе slezská spolu s kolegy z Polska a Německa, se tentokrát konalo v Jeseníku ve dnech 15.a 16.května 1999 pod záštitou Okresního úřadu, Městského úřadu v Jeseníku a Priessnitzových léčebných lázní. Již úvodní vystoupení dr.M.Kočky předznamenalo zaměření vlastivědného setkání - 200 let od narození V.Priessnitze. Charakteristiku a rozvoj Jesenicka podali odborní pracovníci Vlastivědného muzea v Jeseníku. Polští badatelé představili oblast Niska. Součástí sympozia byly i dva tematicky zaměřené výlety po obou stranách státní hranice. Účastníkům sympozia byly dány k dispozici teze jednotlivých vystoupení, hlavně mezi polskými přispěvateli se najdou témata, která nebyla doposud na Jeseníku prezentována.

Mezinárodní seminář "Návraty do dějin"

Ve dnech 25.-28.10.1999 proběhl v Lázních Jeseník mezinárodní seminář z cyklu „Návraty do dějin“ věnovaný vzdělávání na Jeseníku u příležitosti 100.výročí založení bohoslovecké vysoké školy a kněžského semináře ve Vidnavě (1899-1999). Jeho pořadatelé Nadace Bernarda Bolzana, Ackermann-Gemeinde, Krajský spolek Vidnava-Velká Kraš ve spolupráci s OkÚ Jeseník se snažili zmapovat události v pohraničí dřívějšího Československa, kde žilo převážně německé obyvatelstvo s cílem připomenout bez politizace a ideologizování vzájemné historické kořeny.

Stručně řečeno, seminář se skládal ze dvou částí: zejména přednášek odborných pracovníků opavského archivu, univerzity, instituci Jesenicka a německých badatelů, jež budou vydány ve sborníku. Druhou část tvořily vlastní oslavy ve Vidnavě za osobní účasti absolventů semináře při mši sloužené biskupem Ostravsko-opavské diecéze F.Lobkowiczem.

Blahoslavení Marie A.Kratochvílové

Papež Jan Pavel II. blahoslavlil 13.června 1999 108 mučedníků z doby druhé světové války. Mezi nimi byla i řeholní sestra Marie Antonína Kratochvílová, která se narodila 21.8.1881 v Ostravě-Vítkovicích. Po nenadálé smrti otce našla zoufalá matka pro své děti domov v sirotčinci v Bielsku-Bialej, kde pracovaly Chudé školské sestry naší Paní. Jejich způsob života Marii ovlivnil natolik, že vstoupila do jejich kongregace. Jako kandidátka studovala učitelství v ústavu školských sester v Bílé Vodě u Javorníka. Po maturitě, kterou složila r.1906 v Těšíně, prošla mnoha učitelskými místy. 9.7.1942 ji gestapo spolu s dalšími sestrami zatkl v polském Mikuličíně (dnes Ukrajina) a obvinilo z napomáhání polským odbojářům. Po tříměsíčním věznění plném utrpení a mučení byla, nemocná tyfem, propuštěna. Pět dní na to 2.10.1942 zemřela. Hřbitov s hrobem, kde byla uložena, byl za války zničen.

Bitva v Uhelné

Obec Uhelná o sobě nechává slyšet novou tradicí. V sobotu 19.června 1999 zde proběhla rekonstrukce válečného střetnutí, tzv. Slezské epizody aneb kterak pan Václav skrze biskupovy žoldnéře k újmě přišel. Bitvu z konce 14.století, kdy na Moravu vpadl Vladislav Opolský, předváděli členové skupiny historického šermu Slezská korouhev z Uhelné a historičtí šermíři z celé České republiky.

100.výročí rozhledny na Zlatém chlumu

V rámci zájezdu Moravsko-slezského sudetského horského spolku na Jesenicko odhalili němečtí turisté několik pamětních desek. Jednu na sobotní slavnosti 26.června u hotelu Jan Ripper na Gräfenberku, pojmenovaném po prvním předsedovi tohoto turistického spolku. V odpoledních hodinách byla pak odhalena deska u jeskyně

Na Špičáku, které dal MSSGV v r.1884 zpřístupnit. Nedělní program tvořilo znovuotevření Turistického pramene u stezky na Zlatý chlum a horská slavnost na jeho vrcholu u rozhledny. Zde převzal starosta Jeseníku J. Krátký od předsedy MSSVG H.Reinelta model pamětní desky k 100. výročí postavení rozhledny. Samotná deska byla instalována až v srpnu na slavnosti, kterou pořádal Klub českých turistů.

Odhalení pamětní desky J.Ripperovi

Bitva o Rochus ve Zlatých Horách

Již tradiční Zlaté dny ve Zlatých Horách otevřela 7.srpna 1999 rekonstrukce střetnutí mezi rakouskými a pruskými vojsky z let 1759 a 1779. V první bitvě o zlatohorské náměstí sice zvítězily pruské jednotky, ale v odpolední exhibici na kopci u kaple sv.Rocha se 90 vojáků z klubů vojenské historie ze Zlatých Hor, Brna i Bratislavy pokusilo o větší věrohodnost jedné z epizod tzv.bramborové války z ledna 1779, kdy padlo na tisíc pruských vojáků a údajně rakouské síly ztratily jen 6 mužů. Příjemnou podívanou v značném horku divákům zehladilo pomýšlení na realitu při odhalení pamětní desky padlým na obou stranách. Sobotní program pak zakončil pochodňový pochod vojenských jednotek Zlatými Horami.

Josef II. v Bílé Vodě

Před 220 lety navštívil Bílou Vodu císař Josef II. K tomuto výročí mu byla na lidové slavnosti v sobotu 14.srpna 1999 znovuodhalena pamětní deska s nápisem: *Roku 1799 - 31.srpna - zavítal Jeho císařsko-královské-apoštolské Veličenstvo Josef II., náš nejmilostivější císař, v doprovodu pana generála von Braun a Jeho výsosti důstojníka Beye, při obchůzce hranic z Jánského Vrchu šťastně do městyse Bílá Voda odpoledne o půl 5.hodině a zde setrvali půl hodiny ve vyhlídce zdejšího okolí.* Důstojný ráz akci dodala Zlatohorská garda, o zábavu bylo též postaráno. Zlatým hřebem slavnosti bylo večerní vypuštění horkovzdušného balónu. -gw-

Literatura

Nové knihy

Vinzenz Priessnitz und Freiwaldau - Gräfenberg. Ein Almanach, dem "Genie des kalten Wassers" zum 200.Geburtstag gewidmet. Kirchheim u.Teck, Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein e.V. 1998. 96 s.

U příležitosti kulatého jubilea V.Priessnitze byl vydán německým turistickým spolkem sborník příspěvků k dějinám lázní v Jeseníku. Po úvodním slovu H.Haucka byl do sborníku zařazen obsáhlý příspěvek G.Ludwiga nazvaný Vincenz Priessnitz - obraz života (s.9-21). Jak již sám název napovídá, jde o klasické vylíčení životních osudů a léčitelského působení Priessnitze. Příspěvek je doplněn několika reprodukcemi vyobrazení zakladatele lázní a seznamem použité literatury.

Autorem dalšího příspěvku je H.Haucke, který jej nazval Frývaldov před V.Priessnitzem s podtitulem Vzestup chudého horského městečka v proslulé lázně (s.22-44). Obsáhlý text je dále členěn do podkapitol (dějiny hornictví, požáry města, cechovní systém, trh, sociální zařízení, školství atd.). Jinak obsahově zajímavý příspěvek se však podle našeho názoru bezprostředně netýká priessnitzovské problematiky a jeho zařazení do sborníku je otázkou diskuse.

Studie G.Krauseho s názvem Vincenz Priessnitz a hospodářský rozvoj v letech 1848-1948 (s.45-72) patří obsahově k nejzávažnějším statím almanachu. Autor zde podrobně rozebírá rozmach města Frý-

valdova od druhé poloviny minulého století, který byl podmíněn rozvojem jeseníckých lázní. Pozornost je věnována možnostem rozvoje turistiky a rekreace, spolkovému životu ve městě, ale i vývoji společenského a politického života. Jednotlivé kapitoly přinášejí řadu zajímavých informací i pro našeho čtenáře. V závěru však podlehl autor tradiční rutině při hodnocení dějin města před 2.světovou válkou a zvláště po roce 1945. Příspěvek G.Krauseho byl pro svoji obsahovou závažnost zařazen (s textovými úpravami) do českého priessnitzovského almanachu.

Autorem posledního příspěvku je nedávný starosta města Jeseníku P.Košacký, který se ve statí nazvané Priessnitzův Jeseník dnes (s.73-78) zabývá podobou a postavením města Jeseníku v dnešní době ve smyslu odkazu jeho rodáka V.Priessnitze.

V závěru brožurky najdeme dvě přílohy: reprofoto cestovního pasu a především obsáhlý výběr literatury o vodoléčbě (přetisk z vlastivědy města Jeseníku z r.1987). Ke zdatu publikace přispěla vhodná grafická úprava a barevná obálka s reprodukcí dobové pohlednice sanatoria Priessnitz a obrazu V.Priessnitze, který byl nedávno zničen výbuchem ve vestibulu zmíněného sanatoria. -z/b-

**Vincenz Priessnitz (1799-1851). Almanach k 200.výročí narození.
Jeseník 1999. 106 s., nestr. příl.**

Mezinárodní kolektiv autorů předložil veřejnosti pohled na Priessnitze ze širokého úhlu. Přibližuje jej jako fenomén, který je nutno zaznamenat a všimnout si jeho ohlasů v Německu, ve Francii i v bývalém Uhersku. Almanach mapuje osudy Gräfenberku po Priessnitzově smrti, spojuje osobnost léčitele s hospodářským rozvojem Frývaldova a světově známých lázní do roku 1938, všímá si architektury lázní. Mimo spisovatele M.Kočky, který se zabývá Priess-

nitzovou biografií, nacházíme v publikaci stanoviska Německého svazu přírodního lékařství, balneologů, Moravsko-slezského sudetského horského spolku a Muzea umění v Olomouci. Cenný je pohled na Priessnitzovy památky v místních muzejních sbírkách i na archivní doklady, které má k této problematice Státní okresní archiv v Jeseníku. Almanach má německá a anglická resumé a bohaté obrazové přílohy včetně Priessnitzova rodokmenu.

**Zuber, Rudolf: Karel Ditters z Dittersdorfu.
Javorník, Společnost přátel zámku Jánský Vrch 1999. 28 s.**

Drobný dvojjazyčný tisk v pěkné úpravě přináší reedici Zuberovy studie v 11.svazku Knihovničky Severní Moravy doplněnou o barevné fotografie

a osm reprodukcí archiválií ze Zemského archivu v Opavě.

**Koranda, Vítězslav: Rozhledna na Zlatém chlumu u Jeseníku.
Jeseník, Městský úřad 1999. 16 s.**

U příležitosti 100.výročí otevření rozhledny vyšel pamětní tisk vybavený výbornými dokumentárními černobílými pohlednicemi (jejich barevné miniatury našly místo na obálce). Autor text sestavil vyčer-

pávajícím způsobem z dostupných pramenů, zejména časopisu *Altwater*. Škoda jen, že chybí seznam literatury a pramenů.

**Mazura, Vítězslav - Latner, Jaromír:
Lázně Jeseník - prameny a pomníčky.
Praha, Nakladatelství Soukup a David 1999. 48 s.**

Nakladatelství SaD vydalo tuto publikaci v edici Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku pro Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník u příležitosti 200.výročí narození V.Priessnitze.

Jedná se o přepracovanou verzi textu V.Mazury,

který jej pojal jako průvodce po trasách s prameny. Do rukou českého čtenáře se dostává katalog pramenů, jež koreponduje s německou knihou G.Krauseho.

**Krause, Gustav:
Quellen und Denkmäler in der Kurstadt Freiwaldau-Gräfenberg.
Kirchheim u.Teck, Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein e.V 1999. 80 s.**

Německá verze katalogu 62 pramenů na Gräfenberku a 15 pramenů v městském lese nad Smetanovými sady v Jeseníku přináší vedle barevné foto-

grafie stučný historický nástin. V závěru je vedle map 5 dobových pohlednic s prameny.

**Grünner, Oldřich: Graefenberg byl prvý.
Tišnov, SURSUM 1997. 156 s.**

Máme-li hodnotit uvedenou práci, musíme jí přiznat zásadní prioritu - jedná se o první českou monografii o V.Priessnitzovi (pomineme-li beletrii a odborné časopisecké studie). Autor MUDr.Oldřich Grünner.CSc. zvolil široký, systematicky pojednaný záběr. Nejprve představuje Jesenícko, temný kraj s rozvinutým lidovým léčitelstvím jako předehtu pro život a působení V.Priessnitze. Konvenčně pojatý životopis přesahují jen ironické poznámky (např. o šlechtě a chudině) svědčící o černo-bílém vidění světa. Avšak hledání protikladů a rozporů má své opodstatnění ve fázi, kdy autor opouští překlady Priessnitzových životopisců a věnuje se lékařství, např. přesnému určení diagnózy Priessnitzovy smrti

(tuberkulózní onemocnění). To je totiž hlavní dilema celé práce, její značná nevyrovnanost. Na jedné straně otrocká závislost na starší německé literatuře, včetně slovníku, přičemž autor neuvádí své zdroje. Knize totiž chybí seznam literatury i poznámkový aparát. Na straně druhé inspirující kritičnost renomovaného lékaře vůči legendě o „zakladateli vodoléčby“. Z tohoto úhlu pohledu je kniha velice výborná, protože dokáže zpětně, bez emoci vysvětlit spor mezi ortodoxními zastánci Priessnitze a vyvíjející se lékařskou vědou. Nepochopení obou stanovisek v 19.století přineslo, bohužel, ztráty oběma stranám.

Bibliografie vlastivědné literatury

Státní vědecká knihovna v Olomouci za spolupráce Moravské zemské knihovny v Brně vydala regionální bibliografii Morava v literatuře 1998 (zprac.I.Planá, Olomouc 1999, 97 s.), která zahrnuje Moravu jako celek, i když je to nepřesné, protože obsahuje i částečně Slezsko - okres Jeseník. V prvním oddíle jsou záznamy uspořádány podle mezinárodního desetinného třídění, obsahují jak knižní publikace, tak excerpce regionálního tisku. Druhý oddíl tvoří abecední seznam moravských periodik. Publikaci doplňuje jmenný rejstřík, zeměpisný rejstřík a rejstřík organizací (korporací). V této bibliografii nenajdeme záznamy o okresech a obcích. Ty jsou součástí řady publikací SVK v Olomouci - pod č.18/1999 vyšel Okres Jeseník v roce 1998 (zprac. I.Planá - A.Kovářová, Olomouc 1999, 36 s.), jehož třídění je regionální - předřazuje se okres jako celek, následuje okresní město a nakonec další místa v abecedním pořadí. Soupis je rovněž doprovázen rejstříky. Velmi užitečnou je příručka Severní Morava. Regionální přírůstky knih a periodik za rok 1998 (zprac. A.Kovářová, Olomouc 1999, 233 s.). Soupis má dvě části, v první je knižní odborná literatura o severní Moravě, vydaná zde, periodika

a sborníky vysokých škol sev. Moravy. Jednotlivé oddíly jsou řazeny abecedně. Nenajdeme zde pochopitelně beletrii. V druhé části publikace je zahrnuta knižní a časopisecká produkce v jednotlivých okresech. Jeseník (s.129-131) má 28 záznamů, ponějvíce zpravodaje jednotlivých obcí. Soupis tak zaznamenal regionální přírůstky SVK v Olomouci a SOKA a VMJ v Jeseníku.

Výtečným počinem je rovněž Bibliografie vlastivědného sborníku Severní Morava 51-75 (zprac. Z.Filip, Šumperk 1999, 64 s.) navazující na bibliografii první padesátky sborníku, jež vyšla v roce 1988. Publikace obsahuje 634 záznamů a je rovněž provázena nezbytnými rejstříky. Badatelům-tradicionalistům (jak by se dali vymezit milovníci knih a vůbec tištěné informace v době internetové) se tak dostaly do rukou výtečné pomůcky, za něž i slova díky jsou málo.

Jesenicko na stránkách periodik

Historie a vojenství

Zájem veřejnosti o „bunkrologii“ vyžaduje vedle popularizace i seriózní vědecké práce. Ač jich dnes vychází celá řada, oblast Jeseníků je stále bílým místem, Frývaldovsko nevýmaje. Proto každého potěší studie E.Světlika Pevnostní útvary československé armády 1937-1938 (1/1997, s.20-57), kde je souhrnná informace i o 7. hraničářském praporu ve Frývaldově.

Naprosto neznámá fakta najdeme v článku Jiřího Bílka Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (2/1999, s.325-356). Ihned po ústupu Němců z Těšínska se rozhořel konflikt, který vyústil ve vojenská opatření. Čs.armáda se chystala odrazit útok Poláků. K 10.červnu se 1.čs.samostatná tanková brigáda soustředila v prostoru Ostravy, 13.6. se její 1. tank. prapor přesunul do Frývaldova. Po polském ultimatu 17.6. vyjely tanky z Frývaldova do Dobré (vých.Frýdek). Docházelo k řadě provokací, např. 23.6. hlásil velitel čtyř pěšího praporu z Javorníku narušení hranice polským plukem do

hloubky 3-4 km. Po 26.6. nastal ve vojenskopolitické situaci obrat po jednání obou stran u Stalina. 1.tank.prapor se vrátil do Frývaldova jako mírové posádky.

K bílým místům patří i některé mimořádné osudy lidí, kteří prošli vojenskou posádkou ve Frývaldově/Jeseníku. Na knižní trh byl např. uveden válečný deník Otty Wágnera (rec.4/1999, s.195-197), který prodělal 2.světovou válku v armádě Svobodné Francie a Cizinecké legii. Obdržel Řád osvobození a rytířský stupeň Řádu čestné legie. Po r.1945 působil na posádce v Jeseníku, r.1951 byl z armády propuštěn a uvězněn. Po návratu z vězení žil v Jeseníku, kde pracoval jako lesní dělník. Zemřel zapomenut r.1972. Další zajímavou osobností byl plk.gšt.Čeněk Kudláček, který v letech 1934-35 působil ve vojenské misi v Bolívii během její války s Paraguai o území Chaco Boreal (5/1997, s.136-162). V misi s ním byl i plk. pěchoty Rudolf Bělin, velitel hraničářského praporu č.7 ve Frývaldově.

Noviny Slezské univerzity

Dubnové číslo 1999 obsáhle recenzuje nové polsko-české archeologické periodikum ve Slezsku *Badania archeologiczne na Górnym Ślasku i zemiach pogranicznych w 1995 roku*. (Katowice 1998). V řadě

příspěvků najdeme i článek Z.Brachtla: Zjišťovací výzkum na zámku Jánský Vrch v Javorníku, okres Jeseník (s.134-136).

Severní Morava

Svazek 77/1999 je do značné míry věnován problematice Jesenícka u příležitosti 200.výročí narození V.Priessnitz - úvodní článek M.Kočky rozebírá „druhou přirozenost“ Priessnitz, roli hospodáře a podnikatele. Priessnitz po sobě zanechal jmění v hodnotě přes 300 tisíc zlatých. Tento majetek se po 1.světové válce prakticky znehodnotil. Naštěstí jeho léčebné metody odolaly času.

J.Bartoš charakterizuje Jesenícko jako zvláštní enklávu v rámci tzv.východních Sudet v letech 1938-

1945. Práce naznačuje další možný výzkum při interpretaci statistických údajů, ukazuje na bílá místa, např. vývoj průmyslu Jesenícka.

Svědectví o Priessnitzovi a Frývaldovu podává korespondence Waltera von Goetheho, vnuka velkého spisovatele, který v lázních pobýval v letech 1842, 1848 a 1849. Recenzované publikace týkající se Priessnitz a Dittersdorfa jsou posledními pracemi Z.Brachtla. Nekrolog za ním vyšel v Severní Moravě 78/1999.

Slezský sborník

1. číslo (1999) přináší článek K. Sommera: V bludném kruhu - o realizaci zákona o potulných cikánech č. 117/1927. Toto průkopnické téma je osvětleno v konkrétních místních podmínkách. Kupř. Zemská správa politická v Opavě určila území, do nichž byl potulným cikánům přístup vůbec zakázán, nejsou-li tam příslušní. V politickém okrese frývaldovském byl

vstup zakázán v obcích Dolní Lipová, Frývaldov, Česká Ves, Javorník a Zlaté Hory. Jistě z dnešního pohledu kontroverzní zákon však problém cikánské komunity nevyřešil. Rozsáhlá recenze z pera polského badatele W. Kaczorowského je věnována práci W. Beina: *Freiwaldau die Perle des Altvaterlandes*.

Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy

2. číslo (1998) vyšlo až v červnu 1999, protože Slezské zemské muzeum se vydávání z finančních důvodů vzdalo. Matici slezské se však podařilo časopis v nezměněné kvalitě svým čtenářům dodat. Již barevná obálka se týká Jesenicka - zdobí ji fotografie farního kostela Nanebevzetí P. Marie ve Zlatých Horách a piaristického semináře v Bílé Vodě. Článek P. Šopáka: Pomníky ve Slezsku a na Ostravsku 1918-1938 vychází z archivního materiálu

a dobových fotografií, protože řada děl již neexistuje. Za nejvýznamnějšího slezského sochaře tohoto období je považován J. Obeth. Produktivním tvůrcem válečných pomníků byl E. Kaps, je připomenuta i pamětní deska Františka Josefa I. v Jeseníku od P. Stadlera. Toto sochařské trojhvězdi korunuje Jesenicko jako kraj kameníků se Zemskou školou pro zpracování mramoru v Supíkovcích.

Život

V 1. čísle (1999) recenzuje almanach k 200. výročí V. Priessnitz. 5. číslo přináší nekrolog Z. Brachtla. Kulturní drobníčky v 8. čísle upozorňují na divadelní hru Jana Sulovského *Muzikant z Jánského Vrchu* aneb *Karl Ditters von Dittersdorf* v provedení herců Moravského divadla Olomouc. Rozhovor s Pepou Nosem u příležitosti vydání jeho nového alba *Rok*

2000 se letmo dotkl jeho dětství stráveného ve Vidnavě. 9. číslo představuje sochařské a řezbářské dílo Dagmar Koverdinské, jesenické rodačky, která žije a tvoří v Novém Malíně. Říjnový zpravodaj přinesl článek s typickým názvem „Pro Jesenicko je Priessnitz rodinným stříbrem“ představující literaturu a poštovní známku k výročí.

Archivní časopis

Poslední číslo ročníku 1999/4 přináší ve zprávě o soutěži studentských vysokoškolských prací z oboru archivnictví příjemné sdělení, že 1. místo obsadila

bakalářská práce Jany Hradilové „Soupis a rozbor archivních pramenů SOkA Jeseník k odsunu Němců z Jesenicka po roce 1945“ (FFUP, Olomouc 1999).

Altvater

V 1. čísle 118. ročníku (1999) se článkem H. Hauckeho otevírá Priessnitzův rok. Z doprovodných pohlednic zaujme litografie Priessnitzovy busty od sochaře H. V. Bissena, výrazné zobrazení z profilu.

Z historických osobností jsou připomenuti „osvoboditel sedláků“ Hans Kudlich a pacient na Gräfenberku Robert Reinick (1805-1852), malíř a básník.

2.číslo má na titulní straně foto Anglického pramene (po opravě 1988) jako upoutávku ke knize G.Krauseho: Quellen und Denkmäler in der Kurstadt Freiwaldau-Gräfenberg. Reportáž B.Tinzové představuje Státní okresní archiv v Jeseníku. Je zde řada zajímavostí - o vztahu dr.H.Kudliča k Priessnitzovi a připomíná se dílo sochaře E.Kapse.

3.číslo přináší rozsáhlou reportáž z oslav 200. výročí narození V.Priessnitze v Kirchheimu u.Teck.

Následující číslo se věnuje oslavám 100.výročí rozhledny na Zlatém chlumu a odhalení pamětních desek J.Ripperovi a jeskyním u Supíkovic, které zorganizoval Moravsko-slezský sudetský horský spolek.

5.číslo přináší doplněk k práci G.Krauseho o pra-

menech: namísto Russische-Quelle (č.11, s.68) má být Antoni-Quelle. V krátkosti jsou připomenuty oslavy na Zlatém chlumu, pobyt studentů Gymnázia Jeseník v Oberstaufenu a snaha o obnovení pamětní desky J.Schrotha. Na fotografiích lze shlédnout památky na Karla Ditterse a hroby obětí letecké katastrofy v Domašově r.1939. Z historických osobností se zde připomíná vévoda Adolf von Nassau a jeho vztah k lázním Gräfenberk.

V posledním čísle najdeme dvě reportáže z Jeseníku: o oslavách V.Priessnitze a o semináři Návraty do dějin. Vedle biografie sochaře J.Obetha je zde publikován původní text B.Tinzové o školských dějinách kláštera voršilek ve Frývaldově v letech 1881-1945.

Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien

Sborník vydávaný stejnojmenným institutem v Königsteinu obsahuje v XII.čísle (1993) studii Ericha Kleineidama: Filosoficko-teologická vysoká škola a kněžský seminář ve Vidnavě (s.127-177). Zsvěcený článek posledního žijícího vidnavského vysokoškolského profesora a zástupce ředitele představuje jednotlivé ředitele, jejich zástupce, spirituály a profesorský sbor. Pozornost věnuje i seminaristům a organizaci studia a vydává svědectví o likvidaci školy v r.1945.

ského profesora a zástupce ředitele představuje jednotlivé ředitele, jejich zástupce, spirituály a profesorský sbor. Pozornost věnuje i seminaristům a organizaci studia a vydává svědectví o likvidaci školy v r.1945.

Heimatbrief der Lindewiesner

V čísle 266 (1999) je řada drobných příspěvků o dění ve městě Oberstaufen, které již 50 let pokračuje v tradici léčebných kúr J.Schrotha. Následující číslo přináší 1.část článku k 200.výročí narození V.Priessnitze. Přínosem je článek o pamětní desce J.Schrotha z r.1898, která se nacházela na jeho rodném domě v České Vsi.

V 268.čísle pokračuje článek o Priessnitzovi a jsou připomenuta další výročí: 100 let od zřízení kněžského semináře ve Vidnavě a 200 let od smrti Karla Ditterse z Dittersdorfu. Najdeme zde i recenzi Ročenky Vlastivědné muzejní společnosti v Jeseníku 1998.

Schlesischer Kulturspiegel

Časopis Slezské kulturní zrcadlo (vydávaný Kulturní nadací Slezsko ve Würzburgu) nese na titulní stránce č.2/99 foto Priessnitzova sanatoria u příleži-

tosti putovní německé výstavy k Priessnitzovu výročí. Dr.Werner Bein v článku rozvíjí hlavní téma výstavy.

Orvosi Hetilap

Nejstarší maďarský lékařský časopis přinesl v r.1999 dva priessnitzovské příspěvky, oba z pera MUDr.László Kisse, CSc. První z nich v čísle 20/99 A „graefenbergi modor szerint“ felállított vizgyógyintézetek Magyarországon 1848-1849-ig. se věnuje

rozvoji vodolěčby v Uhrách a vychází z autorova článku v almanachu k 200.výročí narození V.Priessnitze. Druhý příspěvek je právě recenzi tohoto almanachu (č.44/99).

Není-li uvedeno jinak, zpracoval K.Growka.

JESENICKO

Vlastivědný sborník.

Svazek I.

Jeseník 2000

Redakční rada:

Ing. Petr Košacký (*vedoucí redaktor*), Mgr. Květoslav Growka (*výkonný redaktor*),
prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc., PhDr. Karel Müller, Mgr. Bohumila Tinzová, RNDr. Josef Večeřa

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka (*Zámecké nám. 1, 79001 Jeseník, tel. 0645/401070*)

Státní okresní archiv Jeseník (*Tovární 18, 79001 Jeseník, tel. 0645/411710, fax 401871*)

Grafická úprava:

Grafické studio HLAVA, Jeseník

Překlad:

Ing. Rosalinde Uhlířová

Tisk:

TRIFOX Šumperk

Náklad:

500 ks

ISSN 1213-0192

Místa expozic Vlastivědného muzea Jesenicka:

Zámek Jánský Vrch, Javorník

tel.: 0645/440 286

Vodní tvrz Jeseník (muzeum)

tel.: 0645/401 070

e-mail: vmjesenik@iol.cz

Jeseník-lázně č.p. 175

(rodný dům V. Priessnitze)

tel.: 0645/411 633

Tato publikace byla vydána s podporou firem:

KORD Jeseník s.r.o.

DORG spol. s r.o.

